

Unitat de Programació

TARRACO,
LA CIUTAT ROMANA

Guia Didàctica

Tarragona - gener de 1994.

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

- Joan Aluja i Miró
- Rosa Moragues i Cornadó
- Maria Joana Virgili i Gasol

Dibuixos:

- Maria Adzeries i Saperas (retallables: "Aurèlia", "Marcus" i "Virginia")
- Jordi Micheo i Prats ("Cada cosa al seu lloc").

Correcció:

- Josep Veciana i Agudé

Assessorament tècnic:

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

- Francesc Tarrats i Bou
- Pilar Sada del Castillo

Fotografia de la portada: Mosaic de la vil.la dels Munts. Altafulla. M.N.A.T.

TARRACO, LA CIUTAT ROMANA

Unitat de Programació

INTRODUCCIÓ

Quan els Camps d'Aprenentatge parlem d'aprendre de l'entorn ens referim no gensmenys, la oferta als centres docents de propostes de treball que partint de l'entorn més proper - en el nostre cas la ciutat de Tarragona - i a través d'aquest, ajudin els/les mestres a fer conèixer, comprendre i interioritzar els llocs i fets que ens pertanyen a tots.

Aquest material que us oferim respon a la darrera revisió feta d'unes propostes didàctiques que s'han anat elaborant al llarg dels darrers anys. Com a tal, tampoc no la podem considerar definitiva.

Encetem també una nova manera de fer, de relacionar el Camp d'Aprenentatge amb els centres, segons la qual serà el mateix mestre/a qui decidirà l'ús que farà d'aquestes propostes didàctiques, adaptant-ne o prenent-ne, al seu criteri, totes o algunes. Aquest sistema també possibilitarà l'elecció del dia per a la realització del treball de camp.

NIVELLS:

Aquestes propostes didàctiques estan pensades per ser realitzades amb alumnes del Cicle Superior de l'Educació Primària, preferentment entre els trimestres 4t i 6è de l'esmentat cicle.

De cara a la utilització en altres nivells d'ensenyament de l'esmentat, ja sigui superior o inferior caldrà tenir en compte que en molts dels casos s'haurà de fer una adaptació o lectura diferent a la prevista inicialment.

ÀREA DE CONEIXEMENT DEL MEDI. EL MEDI SOCIAL I NATURAL

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS:

Consciència temporal i temps històric:

- Identificació de nocions temporals: successió, simultaneïtat, durada, continuïtat i canvi a partir de referents de fenòmens temporals i històrics.
- Mesura del temps. Ús de la cronologia aplicada a l'evolució històrica de Tarragona.
- Utilització del segle com a unitat de mesura històrica.
- Identificació de les diferents etapes de la ciutat de Tarragona que poden relacionar-se amb les etapes convencionals de la història de la humanitat.
- Utilització de diferents tipus de fonts bàsiques d'informació històrica.
- Consideració dels punts de vista i opcions de les persones en un moment històric -l'època romana- i situacional i la seva relació amb situacions actuals.

Informació, comprensió i aplicació:

- Utilització dels principals tipus de fonts d'informació directes: 'observació directa de les restes existents.
- Utilització dels principals tipus de fonts d'informació indirectes: àudio-visuals, documentals, bibliogràfics
- Utilització de tècniques de registre senzilles per obtenir informació.
- Plantejament correcte de preguntes i respostes.
- Inici a la formulació de supòsits sobre situacions històriques centrades en l'època romana.
- Establiment de generalitzacions a partir de l'anàlisi de la informació de forma empírico-inductiva.
- Expressió per diversos mitjans, orals i escrits de conclusions, resultats o recerques entorn les formes de vida de l'època romana de Tarragona.
- Simulació de fets i esdeveniments que exemplifiquin situacions històriques -el món romà.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS:

El medi polític i cultural:

- La creació artística i cultural de la cultura llatina com a mostra de les capacitats humanes en un moment concret de la història.
- El patrimoni històrico-artístic de l'època romana a Tarragona (i la seva àrea d'influència).
- La mitologia romana treballada a partir de les restes existents a Tarragona.

El medi històric:

- La vida i el treball a l'època romana. Iniciació a la història de la Mediterrània i d'Europa.
- L'obtenció i consum d'aliments a l'època romana.
- L'habitatge a l'època romana: les vil·les i les ínsules.

- Aspectes de la vida quotidiana a l'època romana.
- Tècnica, indústria, transports i comunicacions a l'època romana.
- Característiques generals del món antic, centrat en el temps dels romans.
- Fets i persones en la història de Catalunya. Iniciació a la història nacional. Les colonitzacions. El llegat romà, a partir de la història i restes de l'època a Tarragona.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES:

Educació cívica:

- Consciència progressiva de l'aportació personal a la vida col·lectiva i a la participació i col·laboració amb els altres.
- Actuació d'acord amb el bon ús que mereixen els materials propis, els comunitaris i els de l'altri.

Defensa de la identitat, el medi ambient i el patrimoni cultural:

- Atribució de valors als béns que componen el patrimoni cultural de la comunitat local i nacional en totes les seves formes. Actuació decidida a favor de la seva preservació i conservació. Col·laboració amb els museus.
- Valoració i respecte pels costums i formes de vida dels avantpassats entenent-los com una preciosa herència de civilització.

Actituds personals en el treball:

- Afany de saber i d'interrogar-se i investigar la realitat que ens envolta.
- Interès en l'adquisició d'un mètode i estil particulars de treball, ajustat a les normes preestablertes i a la correcció i pulcritud.
- Acceptació de les normes que presideixen el treball en equip.

ÀREA DE CONEIXEMENT DEL MEDI. EL MEDI SOCIAL I CULTURAL

OBJECTIUS DIDÀCTICS:

Quant als continguts de procediments:

- Identificar situacions de simultaneïtat entre dos o més fets o processos històrics.
- Establir la successió de situacions en un fet o procés, o entre fets i processos històrics.
- Identificar la durada del procés històric conegut com a època romana.
- Establir, a partir de fets o situacions històriques senzilles, aspectes de continuïtat i canvi.
- Coordinar de manera correcta les diferents mesures del temps. Usar l'espai per a representar distintes unitats temporals.
- Utilitzar el segle com a unitat de mesura històrica.
- Utilitzar correctament els termes abans de Crist i després de Crist.
- Identificar les etapes de la història de Tarragona emprant línies del temps i frisos o tires cronològiques.
- Situar diversos objectes, làmines o imatges senzilles referents a la història de Tarragona en una successió correcta.
- Conèixer i utilitzar diferents tipus de fonts bàsiques d'informació històrica: bibliogràfiques, gràfico-documentals entorn el món romà.
- Reconèixer, a partir de fets històrics del món romà amb variables simples, les relacions de causa-efecte.
- Identificar els punts de vista i opcions de persones de diverses classes socials en el món romà.
- Imaginar distintes situacions del passat romà de la ciutat emprant diverses variables.
- Usar la documentació a l'abast a Tarragona i el seu entorn per realitzar experiències sobre el temps i la història, sobretot pel que es refereix a l'època romana.
- Observar paisatges urbans amb restes d'època romana tenint en compte els seus components històrics i discriminar elements segons èpoques.
- Usar jocs d'ordinador o programes sobre temes històrics.
- Iniciar-se en la interpretació de mapes històrics del món romà.
- Localitzar i seleccionar les fonts d'informació més adequades en funció del tema a treballar.
- Interpretar elements o objectes materials que ens subministrin informació sobre l'època romana de la ciutat.
- Recollir informació a partir del treball de camp, visites a museus, gravats, cartografia, videos, fotografies...
- Identificar i discriminar els trets més importants o característics d'un determinat document o informació sobre el tema que s'està treballant.
- Llegir textos senzills i llibres de divulgació i difusió de l'època romana a fi d'obtenir coneixements i informacions.
- Establir relacions i comparacions entre dades obtingudes a partir d'informacions diverses.
- Formular preguntes referides a fets observats o llocs visitats.
- Formular suposicions que es puguin demostrar a partir de les informacions a l'abast.

- Induir conclusions a partir de l'anàlisi i valoració de la informació.
- Simular fets i esdeveniments històrics, centrats en el món romà, que exemplifiquin situacions d'aquest període històric.
- Debatre en grups fets i situacions del món romà sobre les que es posseeixi informació.

Quant als continguts de Fets, conceptes i sistemes conceptuals

- Identificar els elements més representatius del món romà a Tarragona, Catalunya i altres països.
- Identificar els trets més característics de les ciutats romanes i la seva concreció en el cas de Tarragona.
- Identificar les principals característiques de l'habitatge a l'època romana, destacant-ne els tipus i característiques principals.
- Distingir les principals característiques de l'alimentació en el temps romà, tipologia, aliments, etc. i relacionar-los amb els que es consumeixen actualment.
- Descriure les principals característiques del vestit en el món romà.
- Reconèixer les principals característiques dels mitjans de comunicació en el món romà.
- Identificar les principals formes d'activitat econòmica en el món romà.
- Reconèixer els trets característics de l'època romana (o clàssica) de la història de la humanitat. Contextualitzant-ho a partir del coneixement de les restes existents.

Quant als continguts d'Actituds, valors i normes:

- Ser conscients que Catalunya és una creació cultural producte i herència de segles de civilització, que cal estimar, gaudir i transmetre, de la millor manera possible a les futures generacions.
- Estimar i defensar, en la mesura de les possibilitats, el patrimoni històric-artístic local i nacional, entès com una preciosa herència que hem de transmetre intacta als nostres successors.
- Saber on cal denunciar expoliacions de jaciments i intervencions contra el patrimoni.
- Saber on comunicar una troballa arqueològica.
- Valorar i respectar les formes de conducta llegades pels nostres avantpassats, entenent-les com un patrimoni de civilització construït durant segles.
- Exercir, de forma continuada, el desig de saber coses del món en què es viu, interrogant-se sobre què ha passat.
- Interessar-se pel procés d'elaboració de treballs seguint amb precisió les normes o models que s'hagin proposat.
- Col·laborar activament amb els companys i les companyes aportant-hi materials, opinions, experiències, quan es treballa en equip.

ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

CONTINGUTS DE PROCEDIMENTS:

Ús i comunicació: llengua parlada:

- Descripció d'elements.
- Dramatització de situacions diverses d'estructura poc complexa entorn el món romà.
- Elaboració de missatges orals a partir de missatges escrits i viceversa.

Ús i comunicació: llengua escrita:

- Lectura mental i expressiva de textos de tipus històric de diferents autors.
- Reconèixer la idea fonamental en textos i llibres.
- Ús de diferents estratègies per a l'estudi i la comprensió de textos històrics: resum, subratllat...
- Lectura per a la recerca d'informació.
- Ús de la llengua escrita com a vehicles de comunicació de missatges.
- Producció de textos creatius: explicacions, descripcions.
- Combinació de diversos recursos comunicatius: cartell, mural, còmic...

Treball sistemàtic: lèxic:

- Utilització del vocabulari específic de l'estudi de l'època romana.

CONTINGUTS DE FETS, CONCEPTES I SISTEMES CONCEPTUALS:

Ús i comunicació: llengua escrita:

- Textos científics.
- La idea o idees fonamentals d'un text.

CONTINGUTS D'ACTITUDS, VALORS I NORMES:

Ús i comunicació: llengua parlada:

- Constància en l'audició atenta i crítica.
- Cura en l'expressió oral, atenent a la dicció.
- Interès per participar i fer-se entendre en diverses situacions comunicatives.
- Respecte al torn de paraules i valoració de les intervencions i idees dels altres.

Ús i comunicació: llengua escrita:

- Gust per escriure diferents tipus de textos:
- Valoració positiva de l'estètica en la presentació dels treballs escrits.

Treball sistemàtic: lèxic:

- Rigor en la precisió lèxica específica dels temes treballats.
- Valoració positiva de l'enriquiment lingüístic.

ÀREA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

OBJECTIUS DIDÀCTICS

- Comprendre relats, explicacions i argumentacions de models i estructures de complexitat diversa amb presència o absència de l'emissor i amb suport visual o sense.
- Sentir la necessitat de saber escoltar per comprendre, per informar-se correctament i poder participar-hi posteriorment.
- Tenir en compte l'ordre, la claredat i la coherència en l'expressió oral i escrita.
- Reconèixer la idea fonamental en textos i llibres.
- Saber utilitzar els indicadors externs d'un llibre o text (títol, índex), que faciliten la recerca d'informació i la comprensió.
- Valorar positivament el text escrit com a instrument de comunicació.
- Confeccionar per escrit l'exposició d'un tema.
- Descriure llocs, objectes i personatges, utilitzant diferents recursos descriptius.

TEMPORITZACIÓ

Els treballs previstos a les Activitats d'Aprenentatge estan repartits en tres blocs que, centrant-nos en els de camp, els anomenarem:

- ✓ Treballs previs a la sortida.
- ✓ Treballs de camp durant la sortida.
- ✓ Treballs posteriors a la sortida.

Treballs previs:

La realització completa de tots els *fulls de treball* considerats com a treball previ suposen vuit sessions de treball d'una hora.

Treballs de camp:

El temps dedicat a la realització del treball de camp pot ser molt variable en funció de la quantitat de restes que es visitin, així doncs, diferenciarem el que és una proposta de visites estàndars - un dia sencer, del temps necessari per desenvolupar les activitats d'aprenentatge a cada un dels llocs que es visitin:

Proposta estàndard:

- Dues hores aproximades dedicades al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (de 10 a 12 del matí)
- Una hora de visita de les restes de l'Amfiteatre (d'1/4 d'una a 1/4 de dues aproximadament).
- Dues hores de visita a les muralles (de 3 a 5 de la tarda aproximadament).

Altres restes:

- La Necròpoli Paleocristiana: Una hora i mitja aproximadament.
- El forum local i les restes del carrer: Una hora i mitja aproximadament.
- El Museu de la romanitat, Pretori o "Palau de Pilats": Una hora i mitja aproximadament.
- El Circ. Una hora aproximadament.
- L'Aqüeducte. Una hora aproximadament.
- L'arc de Berà. Mitja hora aproximadament.
- La torre dels Escipions. Mitja hora aproximadament.
- Mausuleu de Centcelles: Una hora i mitja aproximadament.
- La pedrera romana del Mèdol: Una hora i mitja aproximadament.

Treballs posteriors:

La realització de les activitats d'aprenentatge posteriors explicitades en els fulls de treball corresponent necessiten entre tres i quatre sessions de treball, també d'una hora.

Les avaluacions inicial i sumativa cal anar-les realitzant de manera paral·lela a la realització de les activitats prèvies, de camp i posteriors, però de cara a l'avaluació sumativa caldria destinar-hi entre dues i tres sessions de treball.

DESCRIPCIÓ DE LES ACTIVITATS D'ENSENYAMENT - APRENTATGE I ESTRATÈGIES D'ÚS:

La línia de treball que unifica les activitats proposades és la d'acostar els alumnes a un període històric molt extens, llunyà i, per tant, complex i variat. Per raons operatives parlem del món romà en un moment històric que situaríem entre els segles I i II d.C.

Partim de les restes existents a Tarragona i pretenem, a través del seu coneixement comprendre l'època i com el món romà pertany al nostre substracte cultural.

El centre de les activitats d'aprenentatge que es proposen tenen com a finalitat el coneixement d'aquest període històric de la ciutat i per extensió a tot el món romà. Les activitats es centren en la visita a les restes de Tarraco. En aquesta línia, les activitats d'aprenentatge proposades tindran la consideració de *treballs previs*, *treballs de camp* o *treballs posteriors*.

Les anotacions que segueixen cal llegir-les conjuntament amb els **Fulls de treball** corresponents.

Full de treball: *Una troballa de quan Tarragona era Tarraco* (treballs previs)

L'activitat d'aprenentatge proposada solament vol servir de motivació per a introduir el tema i com a desvetllament de la curiositat per aquesta època de la ciutat partint de la trobada de la tomba d'una nena que contenia una nina articulada d'ivori (de la qual es pot veure una còpia en el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i en el de la Necròpolis Paleocristiana), mitjançant uns documents i unes preguntes les respostes a les quals hauran de trobar a partir de la realització de les activitats que segueixen en la resta dels fulls de treball.

Full de treball: *Cada cosa al seu lloc* (treballs previs)

Aquest exercici és de caràcter eminentment procedimental. És coneguda la dificultat dels alumnes d'aquestes edats d'entendre el temps històric i de comprendre que "l'època romana" a Tarragona va des del s. II a.C. fins el s. V d.C., un període de 700 anys i que les coses (i els pobles, i les cultures) no apareixen i desapareixen com per art d'encanteri.

Plantegem la realització de manera col·lectiva d'un fris, línia o tira cronològica que reflecteixi la història de Tarragona. Es tracta de situar sobre una tira de paper llarga penjada en una paret de l'aula, els esdeveniments més representatius i comprensibles per als alumnes mitjançant icones, (incloses en el material complementari) de manera que quedi reflectit el temps històric de manera visual i els permeti de situar en el temps l'anomenat període romà de Tarragona. També els ha de permetre copsar que la vida a la ciutat ha tingut continuïtat des de la fundació de la ciutat fins els nostres dies.

Aquest treball pot fer-se de manera col·lectiva entre tota la classe o en petits grups de treball. Després de realitzar la línia cronològica col·lectiva o de la classe, en tots els casos, cada alumne de manera individual disposa d'una tira cronològica individual on assenyalar el període que abarca l'època romana de la ciutat.

Full de treball: *Com era Tarraco?* (treballs previs)

La primera aproximació a la Tarraco en el segle II a.C. es fa per via de la il·lustració que se'ls facilita demanant-los que situïn una sèrie d'edificis públics de Tarragona d'aquesta època encara visibles a la ciutat les restes dels quals són (més o menys clarament) visibles a la ciutat actual.

En l'exercici que es proposa comptem que els alumnes encara no han rebut cap informació sobre les característiques i funcionalitat d'aquests edificis, però ens interessa provocar l'observació atenta de la il·lustració ja que ens servirà de referent al llarg de tots els treballs que es realitzin, així com dels coneixements previs que sobre el tema tinguin els nostres alumnes.

Resulta molt útil el poder comptar amb el cartell imprès pel Museu Nacional Arqueològic (en gran format i en color, veure Bibliografia) i usar la reproducció en blanc i negre per fer-hi observacions.

Full de treball: *Els habitatges dels habitants de Tarraco* (treballs previs)

Iniciem la primera aproximació del que podia ser la ciutat partint dels habitatges, els quals són bàsicament de dos tipus: les *insulae* quan es tractava de les vivendes de la població

humil, i les **domus**, habitatges de la gent rica. La proposta d'activitat consisteix en construir una maqueta de cada tipus d'habitatge utilitzant els retallables que s'adjunten en aquesta Unitat de Programació (materials complementaris).

Prèviament al seu muntatge cal pintar els retallables, i un cop fetes les maquetes observar-les atentament de manera que es puguin veure les diferències entre unes i altres.

En una fase posterior al muntatge de les maquetes i l'observació dels dibuixos, es demana fer una anàlisi comparativa dels dos tipus d'habitatges.

Full de treball: *Els habitants de Tarraco* (treballs previs)

En aquesta proposta s'introdueix l'estratificació social dels seus habitants mitjançant la lectura del text, la identificació dels tipus socials que hi apareixen i la seva ubicació dins la matriu de la piràmide d'estratificació social facilitada en el Full de treball.

Full de treball: *Qui devia viure en una domus?* (treballs previs)

Seguint la línia de treball encetada ens introduïm a una domus i fem reflexionar sobre els seus habitants, i les diferents tasques que cadascú té encomanades. Juntament amb la seva distribució es tracta de relacionar la situació mostrada amb la que viuen actualment els nostres alumnes. Després de fer els exercicis seria convenient una reflexió col·lectiva sobre les respostes donades individualment.

Full de treball: *A què jugaven els nens i les nenes de Tarraco?* (treballs previs o posteriors)

El joc ocupava una part important de la vida a l'època romana, tant per als adults com per a les nenes i nens, ens ha semblat que la millor manera de donar a conèixer (i veure que no han canviat tant) els jocs és jugar-hi, així doncs, n'hem fet una tria, els que ens han semblat més adients i fàcilment "jugables". La proposta consisteix a dedicar unes quantes hores de pati a jugar els jocs que s'expliquen en les fitxes que es faciliten en el Full de treball corresponent.

Els alumnes haurien de procurar entendre les característiques i normes del joc elegit sense l'ajut directe del mestre.

Full de treball: *L'escola* (treballs previs)

Es tracta de fer la relació de les activitats escolars dels nens i de les nenes romans en la seva seqüència cronològica, remarcant les diferències i similituds entre l'educació rebuda segons la classe social i el sexe. Per a fer-ho es facilita un text de l'època romana extret d'un llibre de lectura anomenat *Hermeneumata Pseudodositheana*, a partir del qual, es demana als alumnes de fer un tebeo o còmic, o una auca, que entre vuit o deu vinyetes representi el contingut del text.

Per acabar l'exercici es proposa establir un diàleg entre els alumnes sobre la situació reflectida en el text a fi i efecte de fer reflexionar sobre les característiques de l'escola romana i el nivell social dels alumnes que hi assistien, sobre les diferències amb les escoles actuals i les de l'època romana així com comparar-les amb la seva situació actual.

Full de treball: *El govern de la ciutat* (treballs previs)

La finalitat d'aquesta proposta d'activitat és doble: per una banda que coneguin l'organització del govern de la ciutat romana, i per l'altra, acostar-los al fet de que l'actual té el seu origen en la forma romana. Es tracta que comparin les dues formes de govern tot analitzant les seves similituds i diferències.

Full de treball: *El consum d'aliments* (treballs previs)

Es tracta d'una proposta didàctica que acosta els alumnes d'una manera lúdica a les classes d'aliments que es consumien a l'època romana, tot comparant-les amb les que es consumeixen avui en dia.

El format de l'exercici és del tipus de test que acostumen a publicar els diaris i revistes en les seves pàgines d'entreteniments.

Full de treball: *Els entreteniments dels grans* (treballs previs)

Aquesta proposta de treball fa referència a tots aquells jocs centrats més en el joc-espectacle que en el joc pròpiament dit.

Els romans eren un poble que s'apassionava per alguns d'aquests jocs: les curses del circ, els jocs de l'amfiteatre amb lluites de gladiadors, entre ells o amb feres. En el mateix grup encara que molt diferents eren els espectacles que es feien en el teatre: les tragèdies i, sobretot, les comèdies.

Proposem als alumnes que relacionin els edificis construïts expressament per a aquesta finalitat amb els espectacles que s'hi representaven. Així mateix ens servirà per donar referents als alumnes de cara a comprendre les restes d'aquests edificis visitables a Tarragona en la realització del treball de camp.

Full de treball: *El Museu Nacional Arqueològic* (treballs de camp)

Els fulls de treball que descrivim a continuació tenen com a finalitat donar pautes d'observació de les peces que s'hi exposen i de contextualització de la seva funcionalitat o ús. Els elements que els alumnes hauran d'utilitzar a més dels fulls de treball corresponents seran les informacions visuals i escrites que apareixen per les diferents sales així com l'audiovisual que sobre les característiques de la ciutat romana es passa a l'inici de la visita.

Els treballs a fer els considerem de tipus individual encara que els alumnes vagin en grup a realitzar-los.

Es preveu que cada alumne realitzi en la seva estada al museu dos fulls de treball, un corresponent a una escultura (se n'ofereixen nou de diferents distribuïdes per les sales VI a X) i un altre d'alguna d'aquestes tres sales: sales d'arquitectura (sala II), de mosaics (sala III) o de cultura material (sala IV)

El procés de visita que es proposa és el que segueix:

1er. Veure l'audiovisual sobre l'època romana de Tarragona. Ajuda a contextualitzar i a donar referents sobre les peces exposades i les restes d'aquesta època que es conserven a la ciutat, algunes de les quals visitaran posteriorment.

2n. Fer un recorregut en grup per totes les sales del museu, sense detenir-se especialment en cap ja que sobretot es tracta que els alumnes tinguin un coneixement inicial de la distribució i especialització de les sales

3r. Començant per les sales d'escultura (planta superior), repartir tots els alumnes de manera que cadascú busqui la sala on es troba l'escultura que li ha tocat treballar.

Cada un d'aquests fulls de treball conté la silueta d'una escultura, ells han de localitzar-la, dibuixar-la (si es vol de forma esquemàtica) procurant que se n'hi incloguin els elements claus, després han d'escriure-hi el nom i llegir atentament l'explicació sobre la simbologia i característiques del personatge representat.

4t. Un cop fet el full de treball d'escultura, i al seu aire (no cal oblidar que es tracta d'un treball individual) es passa a fer els fulls de treballs de la:

Sales d'Arquitectura.

En aquesta sala, a l'entrada s'hi troben una colla de peces que corresponien a edificis monumentals de Tarraco que, suposadament, podrien pertànyer a un temple. Es demana als alumnes que sobre el dibuix d'un temple que tenen en el seu full hi assenyalin els elements constructius que es troben en aquesta sala, en una segona part se'ls demana que "descobreixin" una ara i la dibuixin, i per acabar, que situïn sobre el dibuix de la via romana una de les dues pedres mil·liàries que hi ha en aquesta sala.

Sala dels Mosaics.

Un dels elements decoratius usats pels romans en les seves construccions eren els mosaics. La finalitat dels treballs que es proposen és ajudar a la observació atenta de les seves característiques, així després d'una petita explicació genèrica, es demana a l'alumne que triï un dels mosaics que es troben exposats en aquesta sala i que analitzi les seves característiques tot emplenant la fitxa d'observació inclosa en el full de treball corresponent. Seria convenient indicar als alumnes que no triïn tots el mateix mosaic a fi i efecte de tenir dades del màxim nombre possible de mosaics de cara a una possible comparació posterior.

La segona part del full de treball els fa anar al replà de la darrera planta del museu on es troba el mosaic anomenat "dels peixos", el treball a fer consisteix a iniciar-los en la utilització d'aquests elements com a documents de tipus històric que ens ajudin a comprendre les característiques dels antics habitants de Tarraco.

Sala de Cultura Material.

Es tracta d'una sala certament complexa, ja que s'hi troben moltes vitrines amb continguts diferents. La proposta de treball pretén sobretot que els alumnes les observin, tot i que en destaquem algunes per sobre de les altres.

El treball s'inicia amb l'observació d'una vitrina dedicada a joguines infantils, fireta, sonall, fitxes, daus, tabes... i una còpia de la nina articulada d'ivori, el treball que es demana de fer als alumnes consisteix a identificar-los i indicar quins són els que actualment encara es fan anar.

Tot un grup de vitrines estan dedicades a objectes d'ús personal, agulles, fibules, anells, peces de collarets, etc. i unguentaris, es demana als alumnes que tot observant-los en facin una tria i en dibuixin (alguns) sobre el dibuix del full de treball.

Un altre tipus de peces que es contenen en aquesta sala són de ceràmica. Com a excusa per fer-los observar els diferents tipus d'objectes fets amb aquest material que s'hi exposen, se'ls fa identificar i localitzar algunes d'aquestes peces - no totes les peces dibuixades en el full de treball es troben exposades-

5è. Un cop cada alumne ha fet els dos fulls de treball corresponents pot realitzar una darrera visita al museu, ara que ja el coneix, anant a observar de manera lliure aquella o aquelles peces exposades que li hagin cridat més l'atenció.

El temps de realització de la visita al Museu Nacional Arqueològic, comptant la visió de l'audiovisual és, aproximadament, d'una hora i mitja. També considerem interessant fer una visita a la botiga del museu per les reproduccions i materials que allí s'exposen.

Full de treball: *L'Amfiteatre* (treballs de camp)

Visita a les restes de l'Amfiteatre de Tarraco.

Les restes que es conserven evidencien prou bé l'estructura de l'edifici, Cal fer esment però, de l'existència sobre l'arena de l'amfiteatre d'unes restes que pertanyen a una església visigòtica i una altra (sobreposada) de romànica, les quals no corresponen a l'amfiteatre tot i que en siguin la conseqüència (veure la Guia Arqueològica).

Les activitats que es proposen volen fer avinent als alumnes l'estructura constructiva de l'amfiteatre com a un edifici adaptat a l'ús al qual se'l destinava (lluïtes de gladiadors, de feres...) i de les seves diferents parts. Resulta interessant que un cop fets els exercicis demanats es deixi temps als alumnes per a poder passejar-s'hi i "explorar" pel seu compte les restes (evidentment passant solament pels llocs autoritzats).

Full de treball: *Les Muralles* (treballs de camp)

Es tracta d'un recorregut didàctic per una de les restes de Tarraco més emblemàtiques, la proposta de treball vol introduir els alumnes en aquests aspectes de la muralla:

- La seva estructura constructiva. (Si prèviament s'ha visitat el Museu Nacional Arqueològic convé haver observat les restes de la muralla conservades "in situ" on es possible de veure-hi clarament l'estructura i els seus reompliments): Els megàlits, els carreus, la relació entre portes i portelles, els llenços i les torres. Les reutilitzacions i reformes d'altres èpoques.

- El *fet estratègic* de la seva construcció; com a protecció de la ciutat i com a domini del seu entorn.

- Els *aspectes mitològics* que es reflecteixen en els relleus de la torre de Minerva (observeu el dibuix on s'indica la localització de les cares que juntament amb el relleu assenyalen aquests aspectes mitològics).

- La *reutilització* de la muralla en altres èpoques històriques: com a adaptació a les noves tècniques militars (armament, estratègia,...) o d'ocupació civil (habitatges, passeig...)

Les observacions que es proposen i que es refereixen als aspectes assenyalats anteriorment s'han d'anar fent al llarg de tot el recorregut o itinerari que s'inicia en el llenç corresponent a l'actual portal del Roser i finalitza en el tram del Passeig de Sant Antoni.

Quan acaba l'itinerari, en el passeig de Sant Antoni, és el moment de respondre al qüestionari de les pàgines 11 i 12 del full de treball, on sota el títol de "Reflexions finals" han de respondre unes qüestions sobre els aspectes treballats durant l'itinerari.

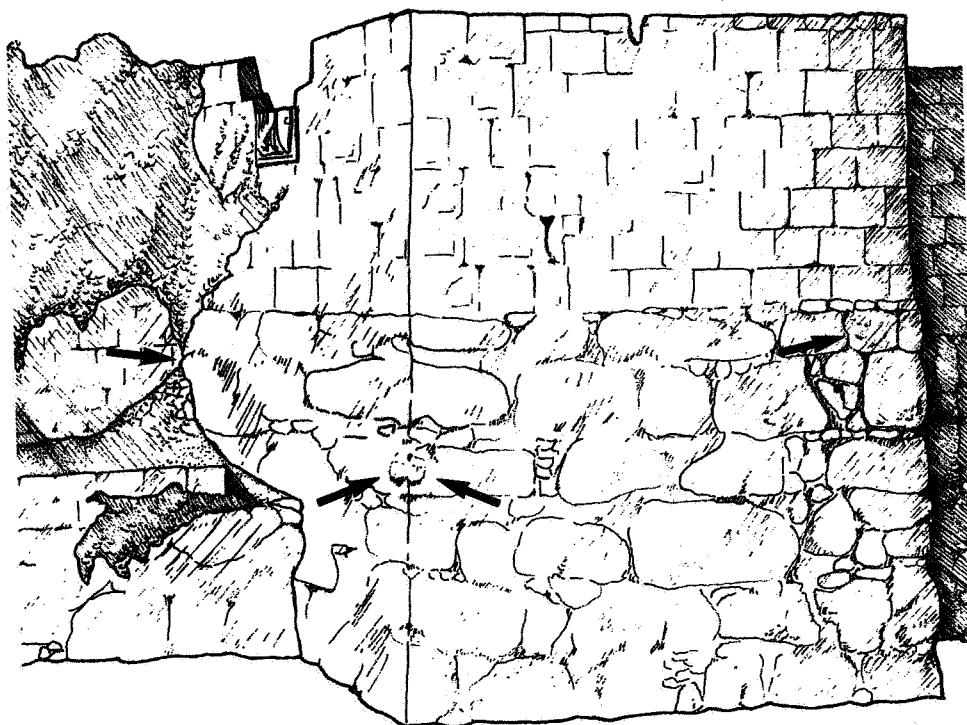
Fe d'errades (del full de treball corresponent):

On diu: "Si mires el dibuix d'aquesta pàgina, veuràs com hi ha resseguida una porta",
Ha de dir: "Si mires el dibuix d'aquesta pàgina veuràs com hi ha dibuixada una porta".

On diu: "Compara el dibuix amb la realitat i completa'l de manera que reflecteixi l'estat actual de la porta",

Ha de dir: Compara el dibuix amb la realitat i sobre el dibuix ressegeueix amb una línia el traçat que devia tenir la porta romana de la muralla".

MURALLES - TORRE DE MINERVA. Situació de les cares a la torre.

Full de treball: L'Aqüeducte (treballs de camp)

L'aqüeducte de les Ferreres o "Pont del diable" és una construcció de l'època romana dedicada a l'abastament d'aigua de Tarraco. La proposta de treball pretén que els alumnes coneguin la forma i estructura de l'aqüeducte i les seves dimensions.

De cara a prendre les mides, pot fer-se de manera directa o indirecta.

Quant a la longitud, pot mesurar-se amb passes -coneixent la longitud mitjana de la passa- o amb una cinta mètrica suficientment llarga.

Quant a l'alçada pot fer-se de manera directa a partir d'una plomada (corda amb un pes) o de manera indirecta per la via de la proporcionalitat.

El mètode més senzill per als alumnes d'aquest nivell podria ser l'anomenat "del llapis" que consisteix a situar al peu de l'Aqüeducte un alumne del qual es coneix l'alçada, l'observador, situat a una certa distància i amb el braç que sosté estirat, compara l'alçada de l'observador amb la de l'Aqüeducte (Quantes vegades podria posar l'alumne X des del terra fins dalt l'Aqüeducte?).

El darrer exercici proposat es refereix a l'aplicació per part dels romans de les propietats dels vasos comunicants. No és segur que els romans no coneguessin aquestes propietats, el que sí sembla ser és la impossibilitat de construir unes canonades amb la suficient resistència a la pressió de l'aigua en desnivells importants com seria el cas. Cal fer reflexionar els alumnes en aquest fet. Com és lògic resulta convenient un coneixement bàsicament experimental de les propietats dels vasos comunicants abans de fer aquests exercicis.

Tot i que no es considera en el full de treball, pot resultar interessant explicar el perquè del nom popular de "Pont del diable" a partir de la llegenda que l'ha inspirada (Veure carpeta de materials complementaris).

Full de treball: *La Necròpolis* (treballs de camp)

La visita a la Necròpolis presenta dues zones o parts diferenciades: les restes conservades "in situ" de les tombes trobades i un museu monogràfic situat en el mateix lloc.

La proposta de treball vol acostar els alumnes a aquestes restes -no exemptes de morbositat per a ells (i per aquest mateix motiu, força atractives)- de manera que entenguin la seva funció i tipologia així com la importància que tenen com a font documental dels tipus d'habitants de l'antiga Tarraco. Les làpides i ares funeràries, peus d'estàtua, etc. trobats ens expliquen qui eren i a què es dedicaven les persones enterrades en la necròpolis.

Les observacions que es demanen, sobretot pels tipus d'enterrament, ja sigui per incineració (urnes cineràries) com per inhumació (àmfores, sarcòfags de pedra, de plom, de fusta, etc.) que es van practicar en aquesta Necròpolis cal fer-les tant per l'interior de les sales del museu com per les restes conservades al voltant seu.

Full de treball: *L'Arc de Berà* (treballs de camp)

Els aspectes que es proposen treballar als alumnes són:

Per un costat l'estructura constructiva: els materials i els elements arquitectònics i decoratius de l'arc, i per l'altre esbrinar quins són els elements que resten originals de l'època i els que tenen el seu origen en les diverses restauracions que han tingut lloc al llarg dels anys, sobretot en els darrers dos-cents anys (1747 - 1936 - estat actual).

Full de treball: *El Forum Local i el Carrer* (treballs de camp)

Tot i que es tracta d'un mateix recinte, distingim de cara al treball a realitzar dues zones, el forum i el carrer.

El Forum Local.

La primera interpretació que es va fer de les restes va ser que totes elles, en conjunt, constituïen el forum local on s'hi distingien, per tant, la Basílica, la plaça porticada, la Cúria, les tabernae, etc., fent una adequació de les restes segons aquesta interpretació. Investigacions posteriors reinterpretaren les restes de manera que actualment es considera que les restes visibles actualment pertanyen sobretot a la Basílica, i a la Cúria.

La proposta de treball recull aquesta darrera interpretació de les restes i fa un treball comparatiu, mitjançant plànols d'un altre forum de les mateixes característiques que el de Tarragona a fi i efecte de comprendre les restes en el seu estat actual.

La comprensió de les característiques i estructura de la basílica del forum local s'ha de fer a través de la presa de mides de les tres naus que estava dividida i dels elements arquitectònics i dependències de què constava: les columnes, l'ambulacrum, les tabernae i la Cúria.

Un Carrer. Les restes d'aquest carrer són un dels pocs exemples d'arquitectura i urbanisme no-monumental que conservem a Tarragona. El full de treball fa observar l'estructura del carrer, tot prenent-ne les mides i se'l relaciona amb l'estructura típica dels carrers de les ciutats romanes. Dins el carrer, sota l'empedrat és fàcilment localitzable una claveguera que recull les aigües que sortien de les cases adjacents; es demana als alumnes localitzar-la i mesurar-ne la fondària (per a fer-ho va bé una cinta mètrica metàl·lica semi-rígida) en relació al nivell del carrer.

Full de treball: *El Pretori* (treballs de camp)

Aquest monument és un dels edificis més antics de Tarragona. Formava part del fòrum Provincial i ha estat utilitzat pràcticament de manera contínua fins els nostres dies, cosa que ha comportat canvis i reformes en èpoques i estils diversos.

La proposta de treball és una petita pauta d'observació de l'estructura de l'edifici i el seu estil constructiu. Veure els materials amb què ha estat construït, destacant-ne una part: les voltes del circ (accessibles des del Pretori).

Una altra part del treball consisteix a fer una petita lectura del paisatge urbà que es pot veure des de la terrassa superior de l'edifici, els alumnes hauran de reconèixer alguns edificis o espais rellevants de la ciutat (Catedral, Plaça de la Font, el port...) i tractar de situar-hi alguns edificis de l'època romana (el temple d'August, el circ, el fòrum...) amb la finalitat de comprendre el caràcter de torre de vigilància que tenia aquest edifici.

Full de treball: *El circ* (treballs de camp)

La part visitable d'aquest monument és solament, i de manera parcial, la seva capçalera, ja que la resta es troba a l'interior o a sota de les cases que envolten la plaça de la Font i carrers adjacents.

La primera part del full de treball explica què és un circ i quines parts hi podem distingir, la segona fase del treball vol ajudar a situar les restes del circ en el context de l'urbanisme actual, mostrant de manera gràfica la progressiva ocupació urbanística (de l'Edat Mitjana i actualment) de l'espai del circ.

En tercer lloc, es tracta, ja dins les restes visitables, veure l'estil constructiu i contextualitzar les parts visibles actualment amb la seva utilització en el segle II, tot assenyalant-ho sobre el dibuix que se'ls adjunta.

Full de treball: *El Mèdol* (treballs de camp)

Aquest indret té uns valors propis que més que ser explicats demanen ser sentits. Les característiques físiques del clot del Mèdol han anat creant un espai ple d'una vegetació que, sense deixar de ser mediterrània li ha donat unes característiques pròpies. La proposta de treball ha de servir per acostar els alumnes a aquesta situació.

La primera part del treball fa observar les parets i l'agulla central a fi i efecte de reconèixer els senyals deixats pels picapedrers romans en extreure la pedra.

La segona part fa reflexionar sobre les característiques del microclima del clot del Mèdol a fi i de remarcar les diferències entre l'espai interior i exterior de la pedrera, sempre a nivell de sensibilitat personal.

Full de treball: *La Torre dels Escipions* (treballs de camp)

Com en els altres casos, la primera part de la proposta de treball consisteix a donar unes pautes d'observació del monument, de la seva estructura i funcionalitat.

La segona part, proposa els alumnes de fer una valoració de l'entorn del monument (força deixat i degradat) i realitzar unes propostes d'adequació que millorin la situació.

No estaria de més fer alguna actuació de cara a les autoritats competents o als mitjans de comunicació tot comunicant-los les valoracions i propostes de reforma que la classe, col·lectivament, faci.

Full de treball: *Centcelles* (treballs de camp)

El full de treball, tot i fer-ne referència, no proposa cap activitat didàctica sobre les restes de la vil·la, i se centra en el mausoleu.

El primer objectiu és l'observació de les restes, en especial de la cúpula i del mosaic que la recobria tot provocant l'observació a partir d'haver de localitzar i reconèixer elements decoratius i figuratius.

En darrer moment els demanem que manifestin per escrit la seva opinió o comprensió del monument visitat.

Full de treball: *L'expansió territorial. L'Imperi Romà* (treballs previs o posteriors)

L'objectiu d'aquesta proposta de treball és fer adonar de manera empírica el que suposà l'extensió del domini romà al voltant de la Mediterrània, i com el cas de Tarraco no és un fet aïllat sinó que forma part d'un context molt més ampli amb unes característiques comunes i diferents alhora.

La proposta es relaciona amb treballs de llengua. Es tracta d'escriure un seguit de cartes als Ajuntaments de diverses ciutats d'origen romà demanant-los informació de les restes que conserven d'aquella època, per la via de fulletons turístics o altres publicacions. Amb tot el material recollit es tractaria de realitzar un mural -mapa- on es pogués veure l'extensió de l'imperi i també els elements comuns o semblants que fan que totes aquestes ciutats siguin "romanes".

No cal dir que el resultat i l'eficàcia d'aquesta proposta de treball anirà en funció de la quantitat d'informació demanada i recollida.

Per a facilitar el treball a continuació us adjuntem una relació de ciutats actuals que antigament pertanyeren a l'Imperi Romà amb indicació del seu nom antic, l'actual i el país a què pertanyen.

També es pot ampliar el recull de dades per la via de la consulta de llibres i atlas històrics (veure bibliografia). En la majoria de països poden resultar una bona font d'informació les oficines dels ministeris de cultura i de turisme. En els casos de països assenyalats amb un asterisc, aquesta consulta encara pot resultar més necessària.

Nom romà	Nom actual	país	Nom romà	Nom actual	país
Roma	Roma	Itàlia	Nemeasus	Nîmes	França
Neapolis	Napoli	Itàlia	Massilia	Marsella	França
Ravenna	Ravenna	Itàlia	Lugdunum	Lyon	França
Thamagudi	Batna	Algèria	Burdigala	Burdeaux	França
Cesarea	Cherchel	Algèria	Maguntiacum	Mainz	Alemanya
Cirta	Koustantina	Algèria	Confluentes	Koblenz	Alemanya
Tarraco	Tarragona	Catalunya	Augusta Treverorum	Trier	Alemanya
Corduba	Còrdova	Andalusia	Aquae	Baden-Baden	Alemanya
Legio	Lleó	Castella-Lleó	Londinium	Londres	Anglaterra
Saguntum	Sagunt	País Valencià	Eburacrum	York	Anglaterra
Hispalis	Sevilla	Andalusia	Lugovalium	Carlisle	Anglaterra
Italica	Santiponce (Sevilla)	Andalusia	Corinium	Cirencester	Anglaterra
Evora	Evora	Portugal	Calleva	Silchester	Anglaterra
Barcino	Barcelona	Catalunya	Constantia	Konstanz	Alemanya
Íluro	Mataró	Catalunya	Aquincum	Budapest	Hongria
Lucus Augusti	Lugo	Galícia	Aspalatos	Split	Croàcia
Aeminium	Coimbra	Portugal	Singidunum	Belgrad	Iugoslàvia (Sèrbia)
Emèrita Augusta	Mérida	Extremadura	Viminacium	Kostolac	Iugoslàvia (Sèrbia)
Caesaraugusta	Saragossa	Aragó	Byzantium	Istambul	Turquia*
Odessus	Varna	Bulgària*	Apulum	Alba Iulia	Romania*
Napoca	Cluj Napoca	Romania	Thessalonica	Thessaloniki	Grècia
Corinthus	Korinthos	Grècia	Onchesmus	Sarande	Albània*
Lychinidus	Ohrid	Macedònia	Pergamun	Bergama	Turquia
Ephesus	Kusadasi	Turquia	Ancyra	Ankara	Turquia
Mazaca	Kayseri	Turquia	Astaniya	Tarsus	Turquia
Paphus	Páfos	Turquia	Antiochia	Antakya	Turquia
Palmyra	Tadmor	Síria*	Petra	Ma'an	Jordània*
Cesarea Maritima	Hadera	Israel*	Philadelphia	Amman	Jordània
Alexandria	Alexandria	Egipte*	Syene	Aswan	Egipte
Cyrene	Shahhat	Líbia*	Euhesperides	Benghazi	Líbia

Full de treball: Què se n'ha fet dels romans? I dels romans de Tarraco? (treballs posteriors)

Una pregunta que sovint han fet els nostres alumnes treballant aquest tema ha estat: I els romans? Treballar la història de manera compartimentada implica aquestes situacions, els resulta difícil entendre que les coses, generalment, canvien de manera evolutiva o que en casos de trencament fort i sobtat, es tracta sempre de les mateixes persones però en situacions diferents.

Es planteja fer un treball de recerca a nivell individual o en petits equips de treball (dos o tres alumnes com a màxim). A partir de la pregunta inicial, s'aventura una hipòtesi-resposta, la qual ha de ser comprovada per ser considerada com a tesi: *Els romans som nosaltres!*

Per al procés de comprovació de la hipòtesi, facilitem als alumnes quatre documents, corresponents a aspectes diferents: l'idioma, el calendari, la gastronomia i el govern de la ciutat.

L'idioma. Si el llatí ha desaparegut existeixen les llengües romàniques. facilitem als alumnes un seguit de fitxes on es troben paraules d'ús corrent escrites en llatí, francès, espanyol, català i italià, sempre les mateixes. Amb totes elles han d'emplenar la graella corresponent. La finalitat és la d'establir un paralelisme entre el llatí i les transformacions que han sofert aquestes paraules, però deixant clar i evident el seu origen.

El calendari. Facilitem un text explicatiu de com organitzaven i distribuïen l'any els antics romans així com alguna de les reformes fetes. Els alumnes hauran d'establir el nivell de relació entre els noms i el repartiment en mesos de l'any que fem actualment amb el que feien en el temps dels romans.

La gastronomia. Extreta d'un llibre de cuina clàssic (Apici, veure bibliografia) posem a l'abast dels alumnes una recepta de cuina per preparar sardines i, de manera paral·lela, una altra extreta d'un receptari editat recentment (Ministerio de Agricultura), proposem de fer un treball de comparació d'ambdues receptes amb la finalitat de veure-hi les diferències i arribar a la conclusió de si es tracta, en línies generals, o no de la mateixa recepta.

L'organització del govern de la ciutat. Bàsicament és un exercici recordatori del que es proposa en els treballs previs: "El govern de la ciutat" incidint encara més en el fet de la similitud d'ambdós sistemes i de la continuïtat en el dret romà en la legislació actual.

Cal que els alumnes considerin aquestes similituds com a significatives de cara a respondre afirmativament a la hipòtesi formulada en el sentit de considerar-nos hereus directes dels antics romans.

ACTIVITATS AVALUATIVES

Avaluació inicial:

- Pretenem saber els coneixements que tenen els nostres alumnes sobre el món romà, el qual possiblement estigui mediatitzat per les imatges de pel·lícules i altres mitjans de que han vist en repetides ocasions.
- Proposem d'inciar un col·loqui entre tota la classe dirigit pel mestre on s'hagi de respondre col·lectivament a aquestes (o semblants) qüestions:

- . Què en sabem dels romans?
- . Qui eren?
- . Quan van viure?
- . A què es dedicaven?
- . Quines coses van fer?.
- . De quina manera ara podem saber coses del temps dels romans?
- . etc.

Avaluació formativa:

- Observació atenta de tot el procés de realització dels treballs.
- Control i seguiment individualment i col·lectiva del nivell de realització de les activitats d'aprenentatge proposades i del grau d'aprenentatge que va assolint cada alumne.
- Preparació d'activitats de reforç per a alumnes que individualment o per grup presentin dificultats específiques durant el procés de desenvolupament de la Unitat de Programació.

Avaluació sumativa:

- Reflexió global sobre els resultats obtinguts durant la realització del treball, detectant la problemàtica específica que al llarg de tot el procés s'hagi vist amb la finalitat de validar i consolidar els objectius previstos.
- Elaborar un qüestionari que els alumnes hauran de respondre on apareguin aquells aspectes més concrets que s'han anat treballant en els "Fulls de treball" realitzats.
Com per exemple:

.Com es deia l'edifici on els romans celebraven les curses de quadrigues?

.Quina era la funció del fòrum, quines eren les seves parts?

.Donar als alumnes un llistat de característiques dels habitatges de l'època romana: vil·les o domus i insules i que s'indiqui a quin tipus d'habitatge pertanyen.

- Fer una piràmide d'estratificació social que correspongui al món romà.

- Establir un diàleg entre els alumnes i el mestre on es parli de les similituds que han observat entre les formes de vida de l'època romana i l'actual. Es tracta, en definitiva, d'esbrinar quin són els nostres usos i costums que provenen del món romà.
- Dibuixar sobre un mapa l'àrea que abarcava l'Imperi Romà en el moment de la seva extensió màxima.
- Establir un debat sobre la importància que té, o pot tenir, de cara a nosaltres la conservació i el manteniment del patrimoni, tan material (restes) com immaterial (cultura, mites, llengua, etc.) provinent de l'època romana
- Reflexionar col·lectivament (pot fer-se conjuntament amb el punt anterior) sobre quines han de ser les actituds que, com a ciutadans, hem de tenir en aquesta línia d'actuació.

**DESCRIPCIÓ DE LES RESTES
ARQUEOLÒGIQUES DE TARRACO**

Les descripcions que segueixen no són res més que una petita aproximació, com un petit manual d'urgència. Per a una millor i més gran informació us remetem al llibre " Tarraco. Guia arqueologica" (veure bibliografia).

MUSEU NACIONAL ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA

El Museu nacional Arqueològic de Tarragona recull i exposa tots aquells testimonis materials que la investigació arqueològica ha recuperat de l'antiga Ciutat de Tàrraco.

En les distintes sales s'exposen ordenats monogràficament els testimonis de l'urbanisme i formes de vida a la

"COLONIA IULIA URBS TRIUMPHALIS TARRACO".

L'Edifici consta de planta, dos pisos i soterrani, entre els quals s'hi distribueixen les diferents sales d'exposició i serveis complementaris. El museu ofereix juntament amb la visita un audiovisual que ens explica molt bé el procés de romanització i l'estructura del territori de Tarraco.

El local on està ubicat el museu inclou, en la sala del soterrani, un tros de llenç de la muralla romana, on s'hi pot veure clarament la seva estructura.

Totes les sales agrupen materials de forma ordenada que fan referència a:

- Elements arquitectònics pertanyents a edificis i construccions de la ciutat.
- Mosaics, destacant el mosaic que representa la medusa, i el mosaic dels peixos, trobat en una vil·la propera a La Pineda de Salou.
- Elements de la cultura material, destacant la col·lecció de llànties i de ceràmica.
- L'última planta està dedicada bàsicament a l'escultura, agrupada en temàtiques diferents: efgies imperials, deïtats i retrats privats, representacions mitològiques, estàtues icòniques i altres procedents de monuments funeraris i, per acabar, materials procedents de la vil·la dels Munts d'Altafulla.

MUSEU D'HISTORIA DE LA CIUTAT (O DE LA ROMANITAT)

L'edifici del Pretori romà, anomenat també Torre de Pilats o Castell del Rei, és fonamentat sobre unes estructures de l'època d'August. Ha sofert importants transformacions i reformes al llarg del temps, sobretot a l'època medieval, quan va ser residència dels reis de Catalunya.

A la part baixa, al costat de l'entrada, trobem unes impressionants voltes romanes, perfectament conservades, que van formar part del Circ romà de Tarragona.

Al primer pis observem el magnífic sarcòfag d'Hipòlit, romà, recuperat l'any 1948 del fons del mar, prop de la Punta de la Mora.

Sarcòfag d'Hipòlit

De procedència incerta, és de molt bona factura, treballat amb marbre i datat aproximadament el segle III d.C.

Tot i que no s'ha recuperat la seva coberta, la caixa està en bon estat, si exceptuem que la majoria dels personatges estan decapitats.

S'observa una diferència de talla a les parts exteriors. Les cares frontal i lateral esquerra estan decorades en alt relleu de molt bona qualitat; les altres dues, són en baix relleu, de factura esquemàtica.

Els relleus reproduïxen el mite d'Hipòlit. Es una peça única, tant per la qualitat del treball com per l'interès de l'aspecte iconogràfic.

L'AMFITEATRE

L'amfiteatre és una construcció pública original de l'arquitectura romana en la qual se celebraven dues classes d'espectacles: les lluites de gladiadors (*numera*) i les lluites o caceres de feres salvatges (*venationes*). Excepcionalment també eren testimonis d'execucions públiques de penats, condemnats a ser devorats per les feres. En alguns també s'hi representaven simulacres de batalles navals (*naumachiae*).

L'amfiteatre de Tarraco va ser construït a començaments del s. II dC.

La seva ubicació respon a la intenció d'aprofitar el pendent natural del terreny per a construir part de les grades de l'edifici.

Es tracta d'una construcció de forma el·líptica que presenta una àrea central anomenada *arena* que era on es desenvolupaven els jocs. Les dimensions de l'arena són 61'50 x 38'50 m. amb unes construccions subterrànies (*fossae*) que la creuen longitudinalment i transversal.

L'arena estava separada de les grades on seien els espectadors (*cavea*) pel *podium*, un alt mur de 3'25 m. construït amb dues finalitats bàsiques: per salvaguardar els espectadors dels perills provocats pels combats, i per poder visualitzar correctament els espectacles des de qualsevol dels seients.

La *cavea* es dividia en tres sectors diferents, separats entre sí per passadissos i murets, que permetien la rígida distribució i ordenació jeràrquica dels espectadors segons la seva classe social. La seva capacitat era de, aproximadament, 11.500 espectadors.

En commemoració del martiri de S. Fructuós o Fruitós que es produí a l'arena d'aquest amfiteatre, s'hi va construir una petita església visigòtica i, més tard, en el s. XII sobre les seves ruïnes, se'n construï una altra més gran, en estil romànic, anomenada Sta Maria del Miracle.

L'ARC DE BERÀ

Aquest arc és un dels monuments més coneguts de la Catalunya romana. Està situat a uns 20 km al nord-est de Tarragona, en el terme municipal de Roda de Berà, sobre el traçat de l'antiga Via Augusta (el qual coincideix, en línies generals, amb l'actual carretera nacional 240, de València a Barcelona). Construït amb grans carreus, consta d'un cos central, situat sobre un podi, decorat per falses pilastres amb capitells corintis que emmarquen l'arc pròpiament dit, destacat per motlures a l'arquivolta i a les impostes.

Del cos superior original només se'n conserva l'arquitrau, mancat de fris, la cornisa i l'àtic. La inscripció de l'arquitrau oriental:

EX TESTAMENTO L. LICINI L. F. SERG. SURAE CONSACRATUM

indica que va ser consagrat per disposició testamentària de Lluci Licini Sura, fill de Lluci de la tribu Sèrgia. D'aquest personatge en sabem que fou llegat de l'Emperador Trajà, i cònsul tres vegades, que obtingué els honors del triomf i fou un home de gran prestigi a Roma. Els documents epigràfics recuperats a la ciutat de Barcelona, semblen indicar que va ser commemorat amb gran solemnitat en aquesta ciutat.

Es creu que l'Arc de Berà no és un arc de Triomf, sino un arc territorial, per tant no es construeix per commemorar cap victòria, sinó per marcar el límit nord-est del territori de la ciutat de Tarraco. La construcció aniria relacionada amb la sistematització de la Via Augusta i amb la construcció del pont de Martorell, fets a la mateixa època, darrer quart del s.I aC.; per tant, segons aquesta teoria, la inscripció de Lucini Sura, que es conserva, no correspon a la construcció de l'arc, sinó a la seva restauració després de més de cent anys d'existència.

MAUSOLEU DE CENTCELLES

La vil·la romana de Centcelles està situada al marge dret del riu Francolí, al peu de l'antiga via romana que unia Tàrraco i Ilerda. La vil·la estava dedicada a l'explotació agrícola-ramadera; l'ocupació d'aquest indret començà en el s.II a.C., i al llarg del temps s'hi feren diferents modificacions.

De totes les instal·lacions que tenia la vil·la, que ha estat excavada en gran part, només en resta un conjunt termal bastant ben conservat, i un mausoleu de planta central, habilitat com a tal a meitat del s. IV d.C. Aquest mausoleu està situat a la sala principal de la vil·la, que es va habilitar com a tal, per guardar-hi, potser, les restes humanes de l'emperador Constant I (mort l'any 350, al sud de Les Gàl·lies).

La sala és de planta circular (diàmetre: 10'70 m.; alçada: 13'60 m.) amb una cambra funerària subterrània, coberta amb una cúpula, que presenta una riquíssima decoració, feta de mosaic policrom amb la representació de diferents escenes, disposades en tres zones superposades: la de baix reproduïx el cicle complet d'una cacera de cèrvids; la del mig, escenes de l'Antic i Nou Testament i la superior, una sèrie de figures que representen les quatre estacions i uns personatges entronitzats.

La llum entra a la sala per dues finestres amb una obertura cònica cap a l'interior i s'hi conserva encara part de la decoració antiga pintada al fresc, que enllaça amb la pintura mural existent sota la cúpula.

Es tracta, en el seu conjunt, d'un monument clau de l'art Paleocristià a Catalunya.

EL CIRC

El circ era l'edifici destinat a les curses de carros. Està format per una gran pista allargada (*arena*) dividida per una barrera central (*spina*), entorn de la qual els carros participants a la cursa, els quals sortien de les *carceres* situades en un extrem, donaven un total de set voltes.

L'arena era el centre de l'edifici i estava envoltada per les grades on se situava el públic. La barrera central (*spina*) estava adornada amb diversos templets i monuments, hi havia també els ous i els dofins que indicaven als espectadors el nombre de voltes fetes.

El circ de Tarraco té unes dimensions reduïdes respecte a altres monuments similars.

La seva ubicació dins el recinte urbà, limitats els seus extrems per les muralles republicanes, va condicionar la seva forma i la seva superfície màxima. D'altra banda el fet que estigués entre el Forum Provincial i la Ciutat, fou la causa que l'edifici servís per articular els accessos al Fòrum i viceversa.

Les dimensions de l'edifici s'han fixat en 325m de longitud i una amplada que oscil·la entre 100 i 115 m.

La façana meridional, que donava al tram urbà de la Via Augusta, estava estructurada a base d'una seqüència d'arcs de set metres d'alçada, separats per falses pilastres, que permetien l'accés a diverses voltes.

La construcció del circ podem situar-la en l'època de Domicià, és a dir, en la darrera dècada del s.I dC, completant el gran projecte del Complex Provincial.

Els límits del circ els podem reconèixer actualment en una zona que queda compresa entre els actuals carrers de Sant Ermenegild, Salines, i Rera Sant Domènec per l'eix longitudinal; transversalment, els carrers de la Nau, Cavallers i Rambla Vella marquen els límits.

LA PEDRERA ROMANA DEL MÈDOL

La construcció de Tarraco va requerir, ja des del moment de la seva fundació una gran quantitat de pedra tant per a funcions constructives com sumptuàries.

La inexistència a l'entorn de Tarragona de zones que poguessin oferir pedres útils a les necessitats sumptuàries i decoratives dels nombrosos edificis de Tarraco suposà la importació, ben documentada arqueològicament, de gran quantitat de marbres originaris de diversos llocs de la Mediterrània.

Les pedreres locals fornien a Tarraco de les pedres necessàries en les construccions amb un material més modest, es tracta del soldó (una lumaquel·la del Miocè), una roca sedimentària rica en fòssils amb sorra i ciment calcari amb una compactació i un color (que pot anar des del blanc al vermell, encara que majoritàriament presenta una tonalitat daurada) molt variada.

Aquests tipus de pedra i el seu color daurat caracteritza la imatge de molts monuments i edificis tarragonins bastits al llarg de la seva història.

Són conegudes varies pedreres d'aquella època, la més coneguda és la del Mèdol.

La pedrera del Mèdol està situada a uns sis quilòmetres de Tarragona al costat del traçat de l'antiga Via Augusta, el traçat de la qual coincideix, en aquesta zona, amb el de l'autopista A-7.

Pot accedir-se fàcilment al jaciment des de l'àrea de servei del mateix nom de l'autopista A-7 o des de la CN-340.

Es tracta d'un indret de gran interès. L'extracció de la pedra es feu, a partir del nivell original, excavant i enxamplant de manera que s'anat configurant un gran clot deixant a la part central un pilar, l'anomenada "agulla del Mèdol", d'uns setze metres d'alçada que ens dóna testimoni del nivell inicial de l'excavació.

Tanmateix són clares les marques deixades a les parets de l'excavació per les eines emprades pels picapedrers en arrencar els blocs de pedra que, un cop polits es transportaven al seu emplaçament definitiu (per via terrestre o marítima).

S'ha arribat a calcular en uns 50.000 metres cúbics el volum de pedra extret d'aquesta pedrera, però no sabem, a hores d'ara, les dates de l'inici i de l'acabament de la seva explotació.

Una altra característica del monument a considerar és que, a causa de les característiques físiques del clot del Mèdol, s'ha format un microclima diferenciat el qual ha propiciat un tipus de vegetació que, sense deixar de ser mediterrània, és d'una gran riquesa. Aquest fet afavoreix la conservació d'espècies vegetals i animals regressives en moltes altres zones del litoral català.

LES MURALLES

Tarraco, degut a les seves favorables condicions estratègiques de cara a la defensa, i a la seva immillorable posició geogràfica, es constituí en la principal base de les campanyes militars de la segona Guerra Púnica, i posteriorment de les operacions de la conquesta i annexió del territori hispànic.

Tot això va implicar la fundació d'un *praesidium* militar a la part alta de la ciutat - el sector més ben dotat topogràficament per a la seva defensa-, que en una data molt primerenca va incorporar un potent recinte emmurallat.

La construcció d'aquest recinte data dels primers anys de la presència romana a Tarraco (finals del s.III, principis del s.II a.C.). Només en resta del primitiu recinte el corresponent a la Part Alta.

Llenços i torres presenten la mateixa tècnica constructiva: damunt d'un sòcol megalític s'alcen els paraments dels carreus, generalment encoixinats. La base de la muralla està reblida de terra i de pedres i, a partir d'una determinada altura, l'espai intern entre els dos llenços de carreus es va omplir amb capes de tovots.

S'han conservat tres torres: la del Cabiscol, la de l'Arquebisbe (amb fortes modificacions medievals) i la de Minerva (la que conserva millor les característiques de l'època romana).

En el sòcol megalític s'obren petites portes ("portelles") d'ús estrictament per a vianants. De les portes principals només se n'ha conservat una, molt a prop de la torre de Minerva, amb modificacions d'èpoques posteriors.

El caire de plaça militar de Tarragona al llarg de la història, ha fet que es produïssin repetidament transformacions i restauracions de la muralla, especialment a l'Edat Mitjana i en el decurs de la Guerra de Successió (1702-1715), quan els anglesos varen construir la contramuralla o falsa braga. També ha estat aprofitada la seva estructura per a instal·lar-hi habitatges en l'espai existent entre ambdós paraments en els quals s'han obert, a més, finestres i balconades.

LA NECROPOLIS

Les excavacions arqueològiques dutes a terme entre 1923 i 1933, propiciaren la troballa d'un importantíssim nucli cementiri paleocristià que - donada la seva significació- fou conservat parcialment "in situ"; i s'hi va construir, també, un museu monogràfic on s'exposen els materials més representatius del primer cristianisme a Tarraco.

El recinte de la Necròpolis està constituït per una zona excavada a l'aire lliure, l'edifici del Museu, unes criptes funeràries situades en el subsòl de la Fàbrica de Tabacs i una àmplia zona de jardins on s'exposen gran nombre de sarcòfags monolítics trobats en les excavacions.

La visita al recinte arqueològic ens acosta a la distribució i a les diverses característiques dels enterraments. Així podem observar les inhumacions efectuades en àmfores, en tegulae, i en imbrices, o en simples fosses o sepulcres bastits amb murs d'obra, d'escassa entitat. Al seu costat, es troben les impressionants criptes " dels Arcs" i de "les Roses" o el mausoleu amb nínxols interiors que es veu sota l'actual edifici dels Serveis Centrals del Museu Nacional Arqueològic.

La visita al Museu Monogràfic permet observar els magnífics sarcòfags cristians de fabricació itàlica, nord-africana i local, entre els quals sobresurten l'anomenat "dels Apòstols", "el de Leocadius" o el "del Pedagóg". A més s'hi poden admirar les excepcionals laudes de mosaic que cobrien les tombes de l'aristocràcia cristiana de la ciutat de les acaballes del s. IV o principis s.V. Molt interessant és també la nina d'ivori que es va trobar a la tomba d'una nena d'uns sis anys d'edat, i que segurament va ser enterrada amb la seva joguina preferida o també, tota una sèrie de ceràmiques, vidres i objectes de la cultura material tardo-romana procedents tant dels aixovars funeraris com de les pràctiques i els rituals dels sepelis.

Juntament amb aquests materials s'exhibeix un important conjunt d'inscripcions i de pedestals d'època alt-imperial procedents del Fòrum de la Colònia, els quals van ser portats a la Necròpolis per a ser reaprofitats com a material de construcció.

EL FÒRUM

El Fòrum era un conjunt d'edificis a l'entorn d'una gran plaça rectangular envoltada de columnes on estaven situats els edificis més importants de la ciutat: la *Curia*, sala on se

celebraven les reunions del Senat local; la *Basilica*, edifici on eren dirimides les qüestions de justícia i comerç, i el *Temple*, dedicat a la triada capitolina (Júpiter, Juno i Minerva) o bé a l'emperador deïficat. Sota els porxos del fòrum hi havia les botigues o *Tabernae* que eren petits locals comercials de tota mena.

La descoberta de les restes arqueològiques del fòrum no va tenir lloc fins a la segona meitat del segle XIX, quan Tarragona inicià el desenvolupament urbanístic que uniria la ciutat amb el port. Fonamentalment, dos han estat els arqueòlegs que varen excavar en aquestes restes: B. Hernández Sanhauja i Serra-Vilaró, aquest darrer cregué haver trobat la plaça del Fòrum.

Els estudis actuals mostren que no es tracta de la plaça del Fòrum -que hauria de ser més gran- sinó d'un gran edifici cobert que formava part del Fòrum: la Bàsica Jurídica, alhora tribunal de justícia i llotja comercial.

Consta de tres naus amb un passadís o "ambulacrum" a l'entorn d'un espai porticat (14x4 columnes), i uns locals annexos - el més gran, pavimentat amb lloses de marbre, és la cúria o sala de reunions del consell de la ciutat-, els altres locals es destinaven a reunions de negocis o confraries religioses (collegia).

De les columnes, només en resten "in situ" els cubs de fonamentació i en algunes bases, però durant les excavacions aparegueren gran nombre de fusts i capitells.

Al costat nord, hi trobem una sèrie de petits locals (2'90x3'90m), que en el seu inici n'eren dotze, col·locats a ambdós costats d'una gran sala (13'07x11'20m), la cúria. Els murs estan realitzats amb filades de carreuó -pedra d'arenisca local-, disposades sobre fonaments de formigó abocat en rases.

Al sud, l'edifici queda, actualment amagat sota les cases.

De l'arquitràu no s'ha conservat res; Serra-Vilaró proposa una reconstrucció a partir d'una alçada hipotètica.

S'han conservat, en alguns locals reconstruïts, alguns dels materials apareguts en les excavacions: un capitell, una inscripció dedicada a un Senador del segle I, un petit altar dedicat a Júpiter i una sèrie de carreus decorats corresponents, segurament, a un arc.

Per damunt del carrer Soler, hi ha una passarel·la metàl·lica que permet accedir a una plaça annexa, d'on surt un carrer enllosat "*Decumanus*", en direcció est, provist d'una claveguera central. En creuar la passarel·la descobrim les restes d'una casa amb pati porticat, en dos dels seus costats, i un local posterior amb dipòsits. La casa està limitada per un carrer nord-sud (*kardo*) i més avall un altre de paral·lel que limiten una "insula" o illa de cases la façana de la qual es troba al *Decumanus* i és l'única conservada sencera a la Tàrraco romana.

ELS MUNTS

En l'època romana, les vil·les de camp no eren només un lloc de descans i esbarjo, sinó que eren, també, centres de producció agrícola, ramadera i fins i tot industrial.

Per a la ubicació d'una vil·la calia una sèrie de condicions: fertilitat del sòl, visibilitat, terreny assolellat, recursos aquífers i trobar-se prop d'algun nucli urbà de certa importància. L'espai per a l'hàbitat es dividia en dues zones, una residencial i un altra de funcional -

habitatges per als servents, magatzems, estables, cellers,...- que permetia el correcte desenvolupament de les tasques de producció.

L'existència de la Vila dels Munts és coneguda com a jaciment romà des del segle XVI, mercès als murs que n'eren visibles. A partir del 1967, s'hi realitzaren excavacions periòdiques, que van descobrir una part important de la vila. Les restes arqueològiques trobades -monedes, ceràmica, mosaics,...- ens han permès saber que la vila ja era habitada des de mitjan el segle I dC. Durant les invasions bàrbares del 269 dC (aprox.), sembla que va ser arrasada per un violent incendi que destruï quasi la totalitat dels seus edificis, encara que van ser refets les dècades posteriors, i la vila recuperà la seva importància.

No coneixem amb exactitud el moment en què es produí l'abandonament definitiu, tot i que la presència de material visigòtic ens porta fins al segle VI o VII.

A uns onze quilòmetres de Tarragona, assentada en el terme d'Altafulla, ocupa un esplèndid paratge prop del mar.

El conjunt edificat es pot dividir bàsicament en tres zones: **cisternes, habitacles i termes.**

A la primera, localitzada a l'indret més elevat del conjunt, hi destaquen unes impressionants cisternes i un dipòsit, conegut amb el nom de "la Tartana", que encara conserva una part de la seva volta, destinades a emmagatzemar aigua.

Al nucli central del conjunt, hi descobrim l'espai destinat a habitatges, compost per dependències nobles i el sector rústic. Les primeres s'obren al llarg d'un passadís en forma d'L, que voreja un espai obert que probablement estava enjardinat. El sector rústic és situat a la part posterior d'aquestes últimes i comprèn les dependències habituals i dòlies per magatzematge de productes agrícoles.

La vila comptava amb tres conjunts termals. Del que està situat a la zona més elevada, només s'ha excavat una gran sala envoltada per un corredor. El segon, emplaçat a la mateixa platja, no tenia "frigidarium", atès que la seva funció la feia el mar. L'únic excavat en la seva totalitat és el que es troba al sud de la vila, i presenta una estructura força complexa: compta amb vestuaris, piscines d'aigua freda i calenta, forns que permetien escalfar l'aigua, altres dependències i latrines.

L'AQUÈDUCTE

Malgrat la proximitat dels rius Francolí i Gaià, Tarragona ha patit des de sempre greus problemes d'abastament d'aigua. Per aquesta causa, els romans van traçar una xarxa de canalitzacions que portava l'aigua a les diferents zones de la ciutat.

L'aqüeducte romà de Tarragona, anomenat de les Ferreres o Pont del Diable, formava part d'aquest conjunt de canalitzacions que subministraven aigua a Tàrraco.

Emplaçat a la riba esquerra del Francolí, a 4 Km del nucli urbà, i prop de la carretera Tarragona-Lleida, és el més important de Catalunya.

Es construït amb carreus de pedra local, amb encoixinat pla, units en sec. Té uns 200m de llargada i una alçada màxima de 27 m, amb dos pisos d'arcades superposades, 11 a l'inferior i 25 a la superior. La llum és de 5'90 m, la distància entre eixos de 8 m i la volta té un gruix d'1,86 m. El canal per on circulava l'aigua és a la part superior de la construcció, i conserva

restes del revestiment del paviment original "opus sininum", malgrat les successives reparacions que ha sofert l'aqüeducte al llarg dels segles.

No podem fixar amb exactitud la data de construcció, tot i que sembla que pot coincidir amb el moment de més esplendor de Tàrraco, és a dir, l'època de l'emperador August, o si més no, la primera meitat del segle I d de C.

La seva utilitat no es va limitar a l'època romana, sinó que es perllongà en els segles X, XVIII i XIX.

TORRE DELS ESCIPIONS

Els romans tenien el costum d'enterrar els difunts prop de les vies o camins, en zones específiques dedicades a necròpolis o cementiri. La riquesa i sumptuositat dels enterraments es veia condicionada per la posició social que, en vida, havia tingut el difunt.

Es troba prop de la Via Augusta, a uns 6 km. al nord de Tarragona.

Datada a la primera meitat del segle I d.C., la Torre dels Escipions és un monument funerari torriforme, de planta quadrada, construït amb grans blocs de pedra local. Hi descobrim tres cossos superposats de dimensions decreixents. Al sòcol, amb tres filades de carreus, s'hi bastí un segon cos, amb motllura inferior i un tercer cos, semblant externament a l'anterior, però a la part interna forma una cambra on es devien guardar les cendres.

Al cos central en la façana sud, hi descobrim dues figures d'Atis, que erròniament van ser identificades amb els germans Escipions, i una inscripció sepulcral en mal estat.

El cos superior conserva un arc, dins el qual hi ha traços d'un baix relleu, que possiblement podrien representar els personatges enterrats al monument. Hom creu que la coberta seria de tipus piramidal.

BIBLIOGRAFIA ENTORN EL MÓN ROMÀ

I ALTRES MATERIALS

1.- BIBLIOGRAFIA

1.1.- Bibliografia per a mestres i professors.

1.2.- Per a alumnes.

1.2.1.- Llibres.

1.2.2.- Retallables.

2.- PEL·LÍCULES O DOCUMENTALS AMB SUPORT DE VIDEO.

2.1.- Recreatius.

2.2.- Didàctics.

3.- COL·LECCIONS DE DIAPOSITIVES.

4.- JOCS DE SIMULACIÓ

4.1.- Amb suport informàtic.

4.2.- De taula.

5.- ALTRES MATERIALS

1.- BIBLIOGRAFIA

1.1.- PER A MESTRES I PROFESSORS.

- * ABASCAL, J.M, ESPINOSA,U: *La ciudad hispano-romana: privilegio y poder*. Ed. Colegio Oficial de Aparejadores y A.T. de La Rioja. Logroño, 1989.

Mostra la ciutat hispano-romana com un espai jurídic-polític, amb aportacions de la investigació acumulada en aquests darrers anys.

- * ALBERICH, J, CARBONELL, J, MATAS, B, DOMÍNGUEZ, M. I.: *Griegos y Romanos*. Biblioteca de Recursos Didácticos Alhambra. Madrid, 1988.

Estudia la religió, els edificis públics, la mort, les ciutats, l'organització política i diferents aspectes de la vida quotidiana dels grecs i dels romans. Proposa nombrosos exercicis i activitats, alhora que proporciona recursos lúdics com a procediments o per concloure els temes. A més és molt interessant pel paral·lelisme que estableix entre el poble grec i romà.

- * ALBERICH, J, ARAGALL, A, DOMÍNGUEZ, M.I, PRATS, J, SANTACANA, J: *Aprender a Observar*. Museu Arqueològic de Barcelona. Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura. Barcelona, 1986.

Conté diferents quadernets que desenvolupen els següents temes: La indumentària a la Roma antiga. El ritus de la incineració entre els romans. Tres inscripcions funeràries de Barcelona i els grups socials a l'Imperi Romà. Els sarcòfags romans. Els mosaics en el món antic. Els mosaics de Bellarofontes i de la Quimera. Una medicina precientífica. La "domus" romana. Els jocs infantils. Les institucions de la Bàrcino romana. La Medusa o Gòrgona als textos clàssics i al Museu Arqueològic de Barcelona. Les termes romanes de Bàrcino. Els principals déus greco-romans. A més de les explicacions concretes, faciliten propostes d'activitats per a cadascú.

- * ANDRÉ, J: *L'alimentation et la cuisine a Rome*. Ed. Les Belles Lettres. Col·lecció "D'études anciennes". Paris, 1981.

Inclou els principals productes, dividits segons el seu origen en vegetal o mineral, consumits en l'època romana i un extens repertori de receptes d'aquell moment, que poden ser elaborades.

- * APICI; GOMEZ PALLARÈS, Joan (trad. i rev.): *L'art de la cuina*. Ed. Fundació Bernat Metge. Barcelona, 1990.

Edició paral·lela en llatí i català, és un receptari que conté receptes de l'època romana realització complexa, elaborades amb matèries cares, unes i altres de fàcil factura, que utilitzen ingredients senzills. Per a determinades dietes, dedicades a curar malalties

derivades del menjar i d'altres de més comunes. En definitiva es tracta d'un llibre de cuina d'època romana que ens permet conèixer els ingredients i els tipus de menjars que es feien en aquell temps.

- * AQUILUÉ, X, DUPRÉ, X, MASSÓ, J, RUIZ de ARBULO, J: *Tarraco. Guia Arqueològica*. Edicions "El Mèdol". Tarragona, 1991.

És un llibre-guia que ens dona les informacions essencials de la ciutat de Tàrraco, a més, de la seva interpretació urbanística.

- * AYMARD, A: *Historia General de las Civilizaciones. Roma y su Imperio*. (2 volums: Destino 75 i Destina 76). Ed. Destino. Barcelona, 1980.

Fa referència a la societat romana preocupant-se dels aspectes que més preocupen l'home actual. L'obra reacciona contra la història aristocràtica i dinàstica -limitada a exaltar els grans fets polítics, militars i diplomàtics- i sense oblidar-se'n, incideix en el marc econòmic i social, el progrés de la tècnica, l'evolució de les idees, el caràcter de la vida quotidiana i totes les formes d'activitat intel·lectual, religiosa i artística.

- * BAJO, F: *L'Espanya romana*. Ed. Bruño. Barcelona, 1990.

L'obra, dividida en quatre parts, conté una petita història del món romà, un viatge imaginari per diferents indrets, un vocabulari i una sèrie de propostes d'activitats.

- * BLANCO FREJEIRO, A: *La República de Roma*. Ed. Historia, 16. Madrid, 1988.

Exposa la història de Roma des dels inicis fins a la mort de Cèsar, moment en el qual s'inicia una nova forma de govern.

- * BLAY, M, BORRÀS, J, GÀMEZ, M, HERNÁNDEZ, L.A, MUÑOZ, V, PLA, J, ROMERO, C: *Roma. Set aspectes de la cultura llatina*. Ed. Teide. Barcelona, 1990.

Els set aspectes que han estudiat els autors i que posa al nostre abast, acompanyats de bibliografia específica i propostes didàctiques, són: Mitologia greco-romana, l'escriptura entre els romans, les ciències en el món romà, l'educació en l'antiga Roma, situació legal de la dona romana, viatges i viatgers a l'antiguitat. Aquest treball tot i estar destinat preferentment a alumnes d'ensenyament secundari conté molts elements i propostes fàcilment adaptables a alumnes de primària.

- * BLÁZQUEZ, J.M, MONTENEGRO, A, ROLDAN, J.M, MANGAS, J, TEJA, R, SAYAS, J.J, GARCIA, L, ARCE, J; *Historia de España Antigua II. Hispania romana*. Ed. Cátedra. Madrid, 1988.

Comprèn grans blocs: "Hispania Republicanana", "Hispania en el Alto Imperio", "Hispania en el Bajo Imperio", "Religió y cultura" i bibliografia específica per a cada apartat. Obra molt completa per a qualsevol consulta.

- * BONNER, S: *La educación en la Roma antigua. Desde Catón el Viejo a Plinio el Joven.* Ed. Herder. Barcelona, 1984.

Basant-se en fons escrites de l'època romana documenta, de manera molt completa, monogràficament els diferents sistemes i formes educatives del món romà.

- * CARCOPINO, J: *La vida cotidiana en Roma en el apogeo del Imperio.* Ed. Temas de Hoy. Madrid, 1989.

L'obra divertida i rigurosa constitueix un esplèndid apropament a una civilització de la qual encara avui es mantenen molts dels hàbits i costums. Podrem veure tots aquests costums a través d'una jornada normal de treball d'un ciutadà normal: despertar, treball, menjar, matrimoni, assistència a espectacles.

- * CHEVALLIER, R: *Voyages et déplacements dans l'empire romain.* Ed. Armand Colin. Paris, 1988.

Estudia el món romà reexaminant alhora la civilització romana a partir de la descripció de viatges fetes pels propis viatgers, des de temes propers a la civilització contemporànea.

- * CORBISHLEY, M: *Cultural Atlas for Young People. Ancient Rome.* Oxford, 1989.

Conté mapes amb els emplaçaments de les principals ciutats i vies de l'Imperi. A més presenta unes imatges que reproduïxen diferents moments de la vida quotidiana.

- * ESPINÓS, J., MARIÀ, P., SÀNCHEZ, D., VILAR, M. : *Así vivían los romanos.* Ed. Anaya. Madrid, 1987.

Permet conèixer els aspectes generals de la forma de vida romana i tracta temes generalment oblidats com el menjar, les termes, els pentinats, el circ,..Adequat per a l'ensenyament secundari.

- * ESPINOSA, V: *Los Severos.* Ed. Akal, SA. Madrid, 1991.

De forma concreta, breu i científica realitza un recorregut pel món romà, centrant-se en el moment corresponent als "Severs".

- * FREIXENET, D.: *L'empremta d'un imperi. La romanització.* Barcanova. Barcelona, 1981.

El territori català és una de les regions europees més romanitzades. Catalunya, inicià les arrels de la seva identitat futura amb el pas dels romans, que configuren encara avui, els trets de la nostra nació. Llibre de consulta adreçat a alumnes d'ensenyament secundari que explica de manera molt clara els trets característics de l'època romana a Catalunya.

- * GIARDINA, A, et alii: *El hombre romano*. Ed. Alianza Editorial. Madrid, 1991.

Diferenciats en capítols tracta els diferents oficis en l'època romana: el ciutadà i el polític, el sacerdot, el jurista, el soldat, l'esclau, el llibert, l'artesà, el comerciant, el pobre, el bandoler i els humanistes.

- * GUILLEN, José: *Urbs Roma. Vida y costumbres de los romanos. La vida privada (vol.I). La vida pública (vol.II). Religión y ejército (vol.III)*. Ediciones Sígueme. Salamanca, 1980.

Molt extens i complets, és una excel·lent obra de consulta per a aprofundir en qualsevol dels temes anunciats previament.

- * HAMEY, J.A: *Los ingenieros romanos*. Ed. Akal, S.A. Madrid, 1990.

Obra didàctica que ens explica els diferents sistemes constructius emprats pels romans en les obres públiques: aqüeductes, vies i ponts, així com els materials emprats. Es tracta d'una obra molt recomanable des del punt de vista didàctic.

- * HEICHELHEIM, F: *Historia social y económica de Roma (desde la época de los reyes hasta Bizancio)*. Introducció de J.M. Blázquez. Ed Rialp, S.A. Madrid, 1982.

De consulta obligada, aporta una gran quantitat de dades acompanyades d'una exposició amb claredat meridiana que permet una lectura fàcil i molt interessant. A través de la lectura descobrim la utilització de fonts antigues com la numismàtica, l'epigrafia i l'arqueologia.

- * HERNÁNDEZ, X.: *Ensenyar Història de Catalunya*. Editorial Graó. Barcelona, 1990.

És una reflexió sobre la Història de Catalunya i, específicament, sobre quina història cal ensenyar als nois i noies a l'escola. Ofereix també una programació que contempla els fets, els procediments i els valors des dels 8 als 16 anys, així com tot un seguit de recursos que poden facilitar aquesta tasca. Obra molt recomanable que pot ser molt pràctica en el moment de preparar els temes d'història.

- * HOPKINS, K: *Conquistadores y esclavos*. Edicions Península. Barcelona, 1981.

És un intent d'anàlisi d'una estructura social canviant, així com d'una evocació d'un món perdut. Intenta també aplicar determinats conceptes i tècniques sociològiques modernes a la història romana.

- * MACAULAY, David: *Ciudad Romana*, Ed. Timun Mas. Barcelona, 1978.

Escrit i il·lustrat pensat en nois i noies en edat escolar. S'explica, a través de dibuixos, esquemàtics i molt didàctics, el naixement i desenvolupament gradual d'una ciutat romana. És extremadament suggestiu, amè i que proporciona una gran quantitat d'informació.

- * MILLARD, A: *De Roma antiqua*. Usborne Publishing. London, 1984.

Escrit en llatí, mostra la ciutat de Roma i els seus costums, a través de multitud de petites il·lustracions acolorides.

- * PÉREZ, A: *Hispania, romanos y visigodos*. Ed. Anaya. "Col·lecció: Biblioteca Bàsica de Historia". Madrid, 1991.

Bàsicament tracta quatre aspectes: la conquesta i romanització, la Península durant la república i l'alt imperi, el baix imperi i l'Espanya visigoda. Està redactada d'una manera clara i entenedora.

- * PEROWNE, S: *Mitologia romana*. Ed. La Magrana. Barcelona, 1989.

Des d'una òptica didàctica estudia el tema de la mitologia romana, amb una gran claredat i presenta la complexa realitat mitològica conjugant el to erudit i la màxima precisió expositiva.

- * ROLDÁN, J.M: *La España romana*. Ed. Historia 16. Madrid, 1989.

Amb rigurositat científica comenta l'organització político-administrativa, els aspectes econòmics i el cristianisme primitiu. L'autor hi afegeix textos i documents que permeten muntar una sèrie d'activitats o reflexions sobre el tema.

- * SCHÜTZ, Petrus: *Quomodo vivebant Romani?*. Edicions Gallimard. Italia, 1987.

Escrit en llatí, conté petits textos, molt il·lustrats, dels costums, monuments,... en el món romà. Molt apropiat per a treballar textos llatins, a baix nivell.

- * TOVAR, A, BLAZQUEZ, J.M: *Historia de la Hispania Romana*. Ed. Alianza. Madrid, 1982.

Dividit en quatre seccions que comprenen des dels inicis fins el cristianisme que és clouen amb un llarg estudi de la vida econòmica i social de la Península sota la dominació romana.

- * VEYNE, P: *Historia de la vida privada. Del Imperio romano al año mil. Volum 1.* Ediciones "Taurus". Madrid, 1987.

Obra realitzada amb llibertat, amb l'espontaneïtat de penetrants intuïcions, fruit d'investigacions en les quals s'ha prioritzat la fecunditat i l'agosament. Ha estat el primer en aventurar-se com un explorador per sectors de la història, aparentment, impenetrables.

1.2.1.- BIBLIOGRAFIA PER A ALUMNES. LLIBRES

- * AMERY, H, VANAGS, P: *Roma y los romanos*. Edicions S.M. Madrid.

Les ilustracions del llibre són fruit d'una acurada investigació, basades, totes elles en murals, mosaics, baix relleus o restes de vil·les. Els personatges del llibre són ficticis però estan basats en els relats de famosos escriptors romans.

- * AMIEL, M.: *Pompeya, la ciudad recuperada*. Edicions S.M. Madrid.

Explica com era Pompeya, la causa de la seva destrucció i la seva recuperació pels arqueòlegs. És de fàcil lectura i indicat per a nens a partir d'uns 10 anys.

- * ANDREWS, I: *Pompeya*. Ed. Akal, SA. Madrid, 1990.

Comprèn des de la fundació de Pompeya fins a arribar a la seva destrucció. També comenta els seus edificis, el comerç, la vida pública i la religió.

- * BAJO, F: *L'Espanya romana*. Ed. Bruño. Barcelona, 1990.

L'obra, dividida en quatre parts, conté una petita història del món romà, un viatge imaginari per diferents indrets, un vocabulari i una sèrie de propostes d'activitats.

- * BERGIN, M. *En la Roma d'August, el fundador de l'imperi*. Ed. Anaya. El túnel del temps.

Repassa tota la vida d'August i els fets més importants que es produïren durant el seu mandat. Molt il·lustrat, és apropiat a partir dels 9 anys.

- * CARBALLUDE, Pepe: *La vida diaria de los romanos*. Edicions S.M. Madrid.

Recomanat per a nens a partir dels 10 anys. L'autor viatja fins a Roma i permet descobrir com vivien els seus habitants: naixement d'un nen, bateig, el primer dia d'escola, els seus jocs, roba, menjar,..A la fi proporciona un coneixement de la vida diària d'una família.

- * CAIRNS, T: *Los romanos y su imperio*. Ed. Akal, SA. Madrid, 1990.

Estudia, d'una manera molt didàctica, dues de les èpoques més importants de la història de Roma: la República i l'Imperi. Indicats també per a alumnes d'ensenyament secundari.

- * CASELLI, G.: *L'Imperi Romà i l'Alta Edat Mitjana*. Ed. Barcanova. Barcelona, 1985.

L'obra inclou: arquitectura, indumentària, efectes personals, de casa, instruments, eines i màquines; en definitiva ens ofereix una exposició d'artefactes i indumentàries des de l'Europa pre-romana fins al segle XIV.

- * CASELLI, G: *La vida quotidiana de un soldat romà*. Ed. Molino. Barcelona, 1986.

Conta la història d'un jove legionari romà que va deixar la seva casa i la seva família, al voltant de l'any 250, per anar a les llunyanes terres del nord d'Anglaterra.

- * CONNOLLY, P.: *Pompeia*. Ed. Barcanova. Barcelona, 1987.

Dividit en tres parts, descriu breument la destrucció i l'excavació de Pompeia, dona una ullada a la ciutat i a la seva història i reconstrueix les cases i les botigues, tot relacionant-les amb la gent que hi vivia.

- * CONOLLY, P: *The roman fort*. Oxford University Press, 1991.

Escrit en anglès conté moltes imatges i textos breus. Apropiat per a nens a partir d'onze anys, que estudiïn anglès.

- * ESPINÓS, J., MARIÀ, P., SANCHEZ, D., VILAR, M. : *Así vivían los romanos*. Ed. Anaya. Madrid, 1987.

Permet conèixer els aspectes generals de la forma de vida romana i tracta temes generalment oblidats com el menjar, les termes, els pentinats, el circ,...Adequat per a l'ensenyament secundari.

- * HAMEY, J.A: *Los ingenieros romanos*. Ed. Akal, SA. Madrid, 1990.

Obra didàctica que ens explica els diferents sistemes constructius emprats pels romans en les obres públiques: aqüeductes, vies i ponts, així com els materials emprats.

- * HERNÁNDEZ, X: *Lluci Emili Patern Legionari i ciutadà romà*. Ed. Graó. Col.lecció Biblioteca de la Classe núm. 1. Barcelona, 1984.

Lluci, un jove de 17 anys, ens explica de forma novel.lada, la vida quotidiana, els costums i la cultura de l'imperi romà en època de Trajà a Tàrraco. Conté també documents, cronologies i dades sobre les restes romanes existents a Catalunya. Com a complement inclou un joc de simulació sobre l'abastament d'aigua a la ciutat.

- * FONTCUBERTA, J: *Mitologia Romana: Herois, déus i emperadors*. Ed. Barcanova. Barcelona, 1984.

Conté 25 històries de déus i herois de Roma, des dels primers temps fins a l'època dels primers emperadors. 18 grans il·lustracions, 46 dibuixos, index dels personatges i dels llocs esmentats en el text i un mapa a tot color.

- * FORMAN, Joan: *Los Romanos*. Ed. Molino. Barcelona, 1977.

Descriu amb realisme la vida quotidiana dels romans, especialment en l'època imperial: l'escola, el treball, les termes, el circ. Tracta altres temes com: el transport, el comerç, els sacrificis, la religió, les construccions dels grans edificis, les vides dels legionaris,...

- * LOPEZ, A i ALIU, J: *Història de Tarragona en còmic*. Ajuntament de Tarragona. Ed. Saco Roto. Barcelona, 1985.

Amb to desenfadat, amb la utilització de l'acudit i del bon humor, comunica els fets històrics viscuts pels nostres avantpassats tot i realitzant un paral·lelisme amb el present. Pot servir com a una bona introducció a la història de la ciutat de Tarragona.

- * MACAULAY, David: *Ciudad Romana*, Ed. Timun Ma. Barcelona, 1978.

Escrit i il·lustrat pensant en nois i noies en edat escolar. S'explica, a través de dibuixos, esquemàtics i molt didàctics, el naixement i desenvolupament gradual d'una ciutat romana. És extremadament suggestiu, amè i proporciona una gran quantitat d'informació.

- * MILLARD, A: *De Roma antiqua*. Usborne Publishing. London, 1984.

Escrit en llatí, mostra la ciutat de Roma i els seus costums, a través de multitud de petites il·lustracions acolorides.

- * MIQUEL, P: *La vida de los hombres en tiempos de los romanos*. Ed. Molino. Barcelona, 1979.

Realitza un recorregut per diferents aspectes de la vida romana. L'exèrcit: costums i armes. Mines. Construcció d'edificis. La vida domèstica i de ciutat. Els déus. Els vestits. Els entreteniments.

- * PÉREZ, A: *Hispania, romanos y visigodos*. Ed. Anaya. "Collecció: Biblioteca Bàsica de Historia". Madrid, 1991.

Bàsicament tracta quatre aspectes: la conquesta i romanització, la Península durant la república i l'alt imperi, el baix imperi i l'Espanya visigoda.

* SCHÜTZ, Petrus: *Quomodo vivebant Romani?*. Edicions Gallimard. Itàlia, 1987.

Escrit en llatí, conté petits textos, molt illustrats, dels costums, monuments,... en el món romà. Molt apropiat per a treballar textos llatins, a baix nivell.

1.2.2.- BIBIOGRAFIA PER A ALUMNES: RETALLABLES

- * ALBERICH, Joan, ARAGALL, Assumpta, DOMÍNGUEZ, Maria Isabel, PRATS, Joaquim, SANTACANA, Joan: *La indumentària a la Roma Antiga (Aprendre a Observar)*. Museu Arqueològic de Barcelona. Diputació de Barcelona, Àrea de cultura. Barcelona, 1986.

Conté les principals peces de vestir per a un home o una dona, segons les diferents classes socials, activitats u oficis al llarg de l'any.

- * FINCKER, M; ROBERJOT, B; DEUBELBEISS B; FLORENTIN, N: *Amphitheatre Romain*. Ed. Tomis Sarl. Distribuidora: HOBBY Art,(Apartat 93023, Barcelona). Barcelona.

Retallable de l'amfiteatre de Nîmes amb volum i amb una secció trnasversal que permet veure part de l'estructura bàsica. Molt recomanable.

- * REGOND, A; ROBERJOT, B; DEUBELBEISS B; VIRGINAIS, M: *Maison romaine*. Ed. Tomis Sarl. Distribuidora: HOBBY Art,(Apartat 93023, Barcelona). Barcelona.

Una casa romana o "domus" que ha estat organitzada entorn d'un volum central, l'"atrium" on s'obren les diferents habitacions. La casa és enriquida amb elements nobles. Es pot aixecar la part superior de la casa la qual cosa permet veure, clarament, l'estructura d'una "domus". Molt recomanable.

- * BARATTE, F; ROBERJOT, B; DEUBELBEISS B; FLORENTIN, N: *Temple romain*. Ed. Tomis Sarl. Distribuidora: HOBBY Art,(Apartat 93023, Barcelona). Barcelona.

Correspon a un temple de la fi del s. I a. de C. La maqueta permet veure l'estructura detallada i la decoració en obrir-se per la meitat. Molt recomanable.

- * MORENO, José María. *Roma II. Recortables Históricos*. Ed. Salvatella. Barcelona, 1991.

Maqueta d'una casa romana, una domus o vil.la urbana, feta de manera que permeti veure clarament la decoració i dependències del seu interior .

- * MORENO, José María. *Roma I. Recortables Históricos*. Ed. Salvatella. Barcelona, 1991.

Maqueta d'un aqüeducte romà.

* Susaeta Ediciones, S.A. *Maqueta del fuerte romano*. Madrid, 1986.

Inclou el quarter general, un graner, torres i murs, així com figures dels habitants del fort.

* Susaeta Ediciones, S.A. *Maqueta de una villa romana*. Madrid, 1986.

Maqueta que representa una vil.la romana amb totes les seves dependències: la zona residencial, la granja, l'hort, les quadres, les dolia...

* TALLER DE RETALLABLES. *El temple romà de Vic*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Barcelona, 1985

Maqueta que reconstrueix el temple romà de Vic a escala 1:50. Interessant per veure l'aspecte exterior d'un temple romà.

* TED'A.; LÓPEZ I SALA, JORDI. *El circ romà de Tarragona*. Ed. Ajuntament de Tarragona. Tarragona, 1988.

Maqueta que reproduïx el circ romà de Tarraco, Resulta interessant per ajudar a comprendre i contextualitzar les restes que encara es conserven.

2.-PEL.LÍCULES O DOCUMENTALS AMB SUPORT DE VIDEO.

2.1.- RECREATIUS.

- * **Ben-Hur**, de William Wyler, 1959.

És pot veure una de les millors curses de quàdrigues de tota la història del cine. Molt ben ambientada.

- * **Cleopatra**, de Joseph L. Mankiewicz, 1963

Hi destacariem el combat naval entre Marc Antoni i August, tot i que presenta un període històric ben conegut dins el món romà, com van ser les relacions amb Egipte.

- * **Espartaco**, de Stanley Kubrick, 1960.

És molt interessant pel que representa del sistema de producció d'una societat esclavista. També pel que reflecteix del món dels gladiadors, el seu entrenament i lluita, així com tota la problemàtica dels esclaus i el seu entroncament amb el poder polític.

- * **Golfus de Roma**, de Richard Lester, 1966.

Pot constituir un bon final o epilog, a l'estudi del món romà, ja que és divertida i presenta situacions pròpies de les comèdies gregues i romanes, a més d'una ambientació molt ben realitzada.

- * **Julio César**, de Joseph L. Mankiewicz, 1953.

Basada en l'obra homònima de Shakespeare. Tracta en profunditat les lluites polítiques a Roma entre els partidaris de la República i els de la Monarquia. És una reflexió intemporal sobre la lluita pel poder.

- * **Quo vadis?** de Mervyn Le Roy, 1951.

Dins de les seves característiques en la vida romana, ens crida l'atenció la lluita entre l'home i un toro, en un amfiteatre. Presenta a més les relacions cristianes amb el món romà.

* **Los últimos días de Pompeya**, de Mario Bonnard, 1960.

Presenta una visió globalitzada de la vida romana en un període concret, que ens permet observar diferents aspectes de la vida quotidiana. Segueix incidint en el tema de les relacions amb el cristianisme.

2.2.- DOCUMENTAL O VIDEOS DIDÀCTICS.

* De Roma al Rhin: (Els CRP en poden facilitar còpies en préstec)

1 Els romans: Constructors de la Civilització occidental.

2 Els romans: La vida a la legió.

3 Els romans: La vida a la ciutat.

4 Els romans: La vida al camp.

5 Els romans: Els cultes i els jocs.

6 Els romans: L'herència de l'antiguitat,

Documentals molt ben realitzats que ens acosten a diversos aspectes de la vida a l'època romana. Parteixen sobretot de les restes existents a Alemanya (són de realització d'aquest país).

* Los grandes descubrimientos de la ARQUEOLOGIA. Ed. Planeta-Agostini, Barcelona, 1992

1.- La Roma Imperial:

Mostra els palaus, els temples i les construccions públiques en el seu estat actual i en la seva hipotètica reconstrucció en l'època romana.

4.- Pompeya:

L'any 79 d. de C., Pompeya va ser soterrada per l'erupció del Vesubi, cosa que ens permet, avui en dia, admirar una ciutat romana pràcticament íntegra.

* Atlas culturales del mundo. Ediciones del Prado:

3.- Grecia, Roma y el fin del mundo antiguo.

Visió històrica de l'antiguitat mediterrània, centrada sobretot, entorn Grècia i Roma.

* Epigrafia. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. (Pot trobar-se en els C.R.P.)

Sobre la importància dels documents escrits sobre pedra com a aportació fonamental al coneixement del món romà.

- * **Roma Antiga.** de TVCO, Ginebra (Suïssa). Distribuïdora: Fundació "Serveis de Cultura Popular". Vídeos Educatius.Barcelona, 1984. (Poden trobar-se en els C.R.P.) Conté els següents documentals:

Cave Canem: *Les imatges ens mostren l'interior d'una casa romana de gent benestant: les peces principals, el mobiliari i la decoració, des de l'altar dels lars fins a la vaixel·la de plata i la funció que tenien.*

Circenses: *Ens permet reviure, a través de mostres que han estat esculpides o pintades, tots els espectacles que tenen un origen religiós: des del teatre fins a les lluites dels gladiadors.*

De natura deorum: *Explica l'evolució de la religiositat romana: la religió primitiva, amb els cultes antics, lligats a la fundació de la ciutat; com aquesta religió va esdevenir oficial fins al punt que els emperadors es van divinitzar ells mateixos; els cultes domèstics i la introducció de noves religions vingudes de l'Orient fins el triomf del cristianisme.*

Salve lucrum: *Ens mostra com s'abastia la ciutat de Roma, com es guanyava la vida la gent d'una ciutat de províncies i el treball dels esclaus.*

Vita Pompeiana: *Partint d'una vista aèrea, ens permet penetrar en la vida d'aquesta ciutat, a través de les restes actuals i la reconstrucció de com devia ser abans de la seva destrucció.*

- * **Centcelles.** Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

És tracta d'un recorregut monogràfic pel mausoleu romà de la villa romana de Centcelles a Constantí (Tarragona).

3.- COL·LECCIONS DE DIAPOSITIVES:

- * **Tàrraco.** (Edició del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, poden adquirir-se en el mateix museu)

Dotze vistes de la Tàrraco romana i text. Recinte emmurallat: Torre de Minerva, de l'Arquebisbe i una portella; Amfiteatre; Circ: voltes; Fòrum local; Aqüeducte; Torre dels Escipions; Pedrera del Mèdol; Villa romana dels Munts; Arc de Berà; Mausoleu de Centcelles.

- * **Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.** (Edició del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, poden adquirir-se en el mateix museu).

Dotze diapositives i un petit text: ara funerària, sesterci de la seca de Tàrraco, mosaic de la Medusa, urnes ibèriques pintades, ametista amb la representació d'Herakles Musagetes, vas de terra sigillata itàlica, ponderal de balança, negret lampadari, mosaic dels peixos, Luci Ver, relleu del sacrificador, Venus de Tàrraco.

- * **Centcelles.** (Edició del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, poden adquirir-se en el mateix museu)

Dotze imatges i un text historiat: façana, mosaics de la cúpula, dues d'escenes de caceres, grup de personatges presidint la cacera, representació d'una villa, Daniel a la fossa dels lleons, Jonàs llançat al mar, els tres joves al forn de Babilònia, la tardor, la primavera, retrat femení.

- * **Museu i Necròpolis Paleocristians.** (Edició del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, poden adquirir-se en el mateix museu)

Dotze diapositives i un text: el museu i els jardins, vista de conjunt, nina de vori, mosaic d'Optimus, mosaic d'Ampèllius, sarcòfag del Pedagóg i detall, sarcòfag dels lleons i detall, sarcòfag de Leocadius, frontal de les Orants, làpida sepulcral cristiana.

4.- JOCS DE SIMULACIÓ,

4.1.- AMB SUPORT INFORMÀTIC.

* **CENTURION. DEFENDER OF ROME.** Electronic Arts. Distribuït per "Drosoft S.A.". Madrid, 1990.

Aquest joc pretén reproduir l'expansió territorial de Roma. A l'inici del joc el jugador només governa la província d'Itàlia, però pot augmentar la seva capacitat de poder, dirigir noves legions, fixar el tribut que hauran de pagar les províncies, construir vaixells i celebrar jocs. També pot dirigir l'exèrcit a les batalles triant i canviant de tàctica si convé. Es tracta d'una variant dels jocs d'estratègia aplicat al món romà. Interessant. Versió anglesa.

* **CAESAR.** Copyright Impressions. Distribuït per "Proein. S.A.". Madrid, 1992.

Cal que governis la teva província i que passis el major temps possible en la seva capital que tu mateix hauràs de dissenyar i construir. Caldrà que distribueixis, de forma correcta, els edificis, subministraments d'aigua, indústries i molts altres factors per aconseguir una ciutat pròspera. Més enllà de les fronteres imperials hi ha tribus que volen envair l'imperi. Recorda que si les condicions de vida de la ciutat no són òptimes pots tindre revoltes. És interessant perquè permet construir una ciutat romana, cercant els emplaçaments correctes per als principals edificis. Versió en espanyol.

* **COHORT.** Copyright Impressions. Distribuït per "Proein. S.A.". Madrid, 1992.

Complement del joc anterior, amb aquest quan hi hagi una batalla amb els enemics de l'Imperi, Cohort, entrarà en acció i et permetrà lluitar. Quan la lluita hagi acabat, Cohort trametrà els resultats a Caesar i podràs continuar com a governador.

4.2.- JOCS DE SIMULACIÓ, DE TAULA.

- * **CIVILIZATION.** Editat per "The Avalon Hill". Distribuït per "Joc Internacional. F. Matas Salla". Barcelona.

És un joc d'habilitat (2 a 7 jugadors), que cobreix el període històric des dels inicis de l'agricultura fins al naixement de Roma (s. III a C). Cada jugador intenta situar-se en un territori i desenvolupar una cultura. No és un joc d'estratègia de guerra, tot i que no hi són absents, sinó que el seu objectiu és aconseguir un alt nivell de desenvolupament cultural, econòmic i polític. També existeix en suport informàtic.

- * **CIRCUS MAXIMUS.** The Avalon Hill Game Company Baltimore. Distribuït per "Joc Internacional. F. Matas Salla". Barcelona.

El joc (2 a 8 jugadors) consisteix en una simulació tàctica d'una cursa de quàdrigues controlades per un equip. Cal que els jugadors calculin l'estratègia que seguiran per tal d'evitar el possible -i probable- joc brut dels altres corredors.

- * **THE REPUBLIC OF ROME.** The Avalon Hill Game Company Baltimore. Distribuït per "Joc Internacional. A. Ruiz". Barcelona.

És una abstracció que resumeix més de 250 anys d'història, simulant la vida política del Senat romà durant la República. Els jugadors controlen diferents aspectes, competint per a obtenir càrrecs oficials, comandaments militars, concessions econòmiques i fins i tot nous consocis.

5.- ALTRES MATERIALS

- * **TÀRRACO. MUSEUS I MONUMENTS. 72 POSTALS.** Edició del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona., Tarragona, 1988.

Recull d'imatges, postals, que fan un repàs a les restes romanes de Tarragona, el seu interès rau en facilitar-nos una bona reproducció fotogràfica de moltes de les peces i restes que poden veure i visitar els nostres alumnes.

- * **TARRATS I BOU, FRANCESC i LATRE, ANTONIO (dibuix).** *Tàrraco, s. II d.C.* Ed. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i Junta del Port de Tarragona, Tarragona, 1992.

Es tracta d'un cartell imprès a quatricomia que representa la ciutat de Tàrraco en el segle II d.C. Resulta molt interessant ja que acostava els alumnes a l'urbanisme i l'estructura de la ciutat en aquesta època de manera molt clara.

ANNEX

ALGUNES DADES D'INTERÉS

ELS LLOCS I ELS HORARIS:

Com a norma general la majoria dels llocs que es visiten: monuments i museus obren de dimarts a diumenge, excepte els que per les seves característiques específiques no precisen un control en les seves visites, com per exemple: la Torre dels Escipions, l'Arc de Berà, etc.

Concretament, els horaris de visita de cada lloc són:

El Circ, l'Amfiteatre, el Fòrum Local, Les Muralles i el Pretori (o Museu de la romanitat): estan oberts de 10 del matí a 6 de la tarda, de dimarts a divendres Cal dur un escrit del centre on s'indiqui: el nom del centre, l'adreça, nivell o nivells i nombre d'alumnes i mestres acompanyants. Per a reservar hora de visita o qualsevol altre aclariment, adreçar-se al Museu de la Ciutat (Casa Castellarnau), teléfon (977) 23 69 46.

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, El Mausoleu de Centcelles (Constantí), La Necròpoli Paleocristiana i la Vila dels Munts (Altafulla) : estan oberts de 10 a 1 i de 4 a 7, de dimarts a divendres. Per reservar dia i hora de visita (és convenient fer-ho) o per a qualsevol altre aclariment, podeu adreçar-vos al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, teléfon (977) 23 62 09.

L'Arc de Berà, la Torre dels Escipions, la Pedrera del Mèdol i l'Aqüeducte, són d'entrada lliure.

LA SORTIDA D'UN DIA

La proposta de treball per a fer en un sol dia ha de ser, forçosament, limitada. La proposta que fem des del Camp d'Aprenentatge és la de fer aquestes visites i en aquest horari:

De 10 a 12 hores - Visita al Museu Nacional Arqueològic
de 2/4 d'1 a 2/4 de 2 - Visita a l'Amfiteatre.
de 3 a 2/4 de 5 o les 5 - Visita a les Muralles.

Considerem la visita al Museu Nacional Arqueològic com a indispensable per a la comprensió del món romà a Tarragona. Les altres dues propostes de visites a fer: l'Amfiteatre i les Muralles, creiem que són els llocs que els alumnes poden entendre amb més facilitat la seva estructura i funcionament.

En cas voler visitar alguna de les altres restes, haurien de substituir, aquestes visites, a les Muralles o a l'Amfiteatre - si es vol fer el mateix dia -, o bé destinar-hi altres dies.

**REFERÈNCIA DE LES IL·LUSTRACIONS O DIBUIXOS
REPRODUITS EN ELS FULLS DE TREBALL O
ACTIVITATS D'APRENENTATGE PER ALS ALUMNES.**

*** Una troballa de quan Tarragona era Tarraco:**

-TÀRRACO. MUSEUS I MONUMENTS. 72 postals. Ed. Museu Nacional Arqueològic. Tarragona, 1988 -- Nina articulada de vori. Tàrraco. Necròpolis Paleocristiana, s. III d.C. MNAT (P) 12906.

*** Cada cosa al seu lloc:**

-MICHEO I PRATS, JORDI, realitzats expressament per a aquesta edició.

*** Com era Tarraco?**

-TARRATS I BOU, FRANCESC i LATRE, ANTONIO (dibuix). *Tàrraco, s. II d.C.* Ed. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i Junta del Port de Tarragona, Tarragona, 1992.

*** Els habitatges dels habitants de Tarraco:**

-MACAULAY, DAVID. *El nacimiento de una ciudad romana.* Ed. Timún Mas, Barcelona, 1984. -- pàgines 67 i 78.

*** Els habitants de Tarraco:**

-MACDONALD, FIONA; BERGIN, MARK. *En la Roma d'August. El fundador de l'Imperi.* Ed. Anaya. Madrid, 1990. -- pàgina 25.

*** Els entreteniments dels grans:**

-HERNÁNDEZ, F. XAVIER; COMES, P.; BALLONGA, J. *Barmi. La formació d'unaciutat mediterrània a través de la història.* Ed. Destino, Barcelona, 1990 -- pàgines 14 i 15.

-TED'A. *L'Amfiteatre. Quaderns de difusió.*, Tarragona, 1989.

*** El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona:**

-MACAULAY, DAVID. *El nacimiento de una ciudad romana.* Ed. Timún Mas, Barcelona, 1984. -- pàgina 65.

*** L'Arc de Berà:**

-Gravats i fotografies extretes de: MORANT I CLANXET, J. *L'Arc de Berà*. Ed. Imprempta Gibert. Col·lecció Pau de les Postals. Tarragona, 1986. -- pàgines 11, 13, 29 i 50.

*** El Pretori:**

-Tipus d'aparells, extrets de: VARENNE, P. *La taille de la pierre*. Dossiers de l'Archèologie núm. 25, 1977 -- pàgina 55.

-ALBERICH, J.; CARBONELL, J.; MATAS, B. i DOMÍNGUEZ, I. *Griegos y romanos*. Ed. Alhambra, Biblioteca de Recursos Didácticos, Madrid 1988 -- pàgina 146.

-TARRATS I BOU, FRANCESC i LATRE, ANTONIO (dibuix). *Tàrraco, s. II d.C.* Ed. Museu Nacional Arquelògic de Tarragona i Junta del Port de Tarragona, Tarragona, 1992.

*** El circ:**

-Imatges de la reconstrucció i evolució del circ extretes de: TED'A. *El Circ*. Quaderns de difusió, Ed. Ajuntament de Tarragona, Tarragona 1988 -- pàgines 2 i 5.

*** La Torre dels Escipions:**

-AQUILUÉ, X.; DUPRÉ, X.; MASSO, J. i RUIZ DE ARBULO, J. *Tàrraco, guia arqueològica*. Ed. El Mèdol, Tarragona, 1991 -- pàgina 88.

*** Les Muralles:**

-Il·lustracions de ADZERIES I SAPERAS, MARIA, realitzades expressament per aquesta edició.

NOTA: Les referències dels dibuixos, fotografies i il·lustracions no ressenyades en aquesta relació són del Camp d'Aprenentatge ciutat de Tarragona, menys en els casos que expressament s'indiqui.

RELACIÓ DELS FULLS DE TREBALL O ACTIVITATS D'APRENENTATGE DE LA UNITAT DE PROGRAMACIÓ.

- CARPETA D'ACTIVITATS D'APRENENTATGE I DE MATERIALS COMPLEMENTARIS -

- * Una troballa de quan Tarragona era Tarraco.
- * Cada cosa al seu lloc.
- * Com era Tarraco?
- * Els habitatges dels habitants de Tarraco.
- * Els habitants de Tarraco.
- * Qui devia viure en una domus?
- * A què jugaven els nens i les nenes de Tarraco?
- * L'escola.
- * El govern de la ciutat.
- * El consum d'aliments.
- * Els entreteniments dels grans.
- * El Museu Nacional Arqueològic.
 - Sala d'arquitectura.
 - Sala de mosaics.
 - Sala de cultura material.
 - Sales d'escultura: 9 escultures diferents.
- * L'Amfiteatre.
- * Les Muralles.
- * L'Aqüeducte.
- * La Necròpolis.
- * L'Arc de Berà.
- * El Forum Local i el Carrer.

- * El Pretori
- * El Circ.
- * El Mèdol.
- * La Torre dels Escipions.
- * Centcelles
- * L'expansió territorial. L'Imperi Romà.
- * Què se n'ha fet dels romans? I dels romans de Tarraco?

- L'idioma.
- El calendari.
- La gastronomia.
- L'organització del govern de la ciutat.

- * També s'inclouen en la carpeta general de la Unitat de Programació un exemplar dels retallables editats pel Camp d'Aprenentatge ciutat de Tarragona: Els vestits: *Aurèlia, Marcus i Virginia*. En cas de voler més exemplars, poseu-vos en contacte amb el Camp d'Aprenentatge ciutat de Tarragona.

RELACIÓ DELS MATERIALS COMPLEMENTARIS DE LA UNITAT DE PROGRAMACIÓ.

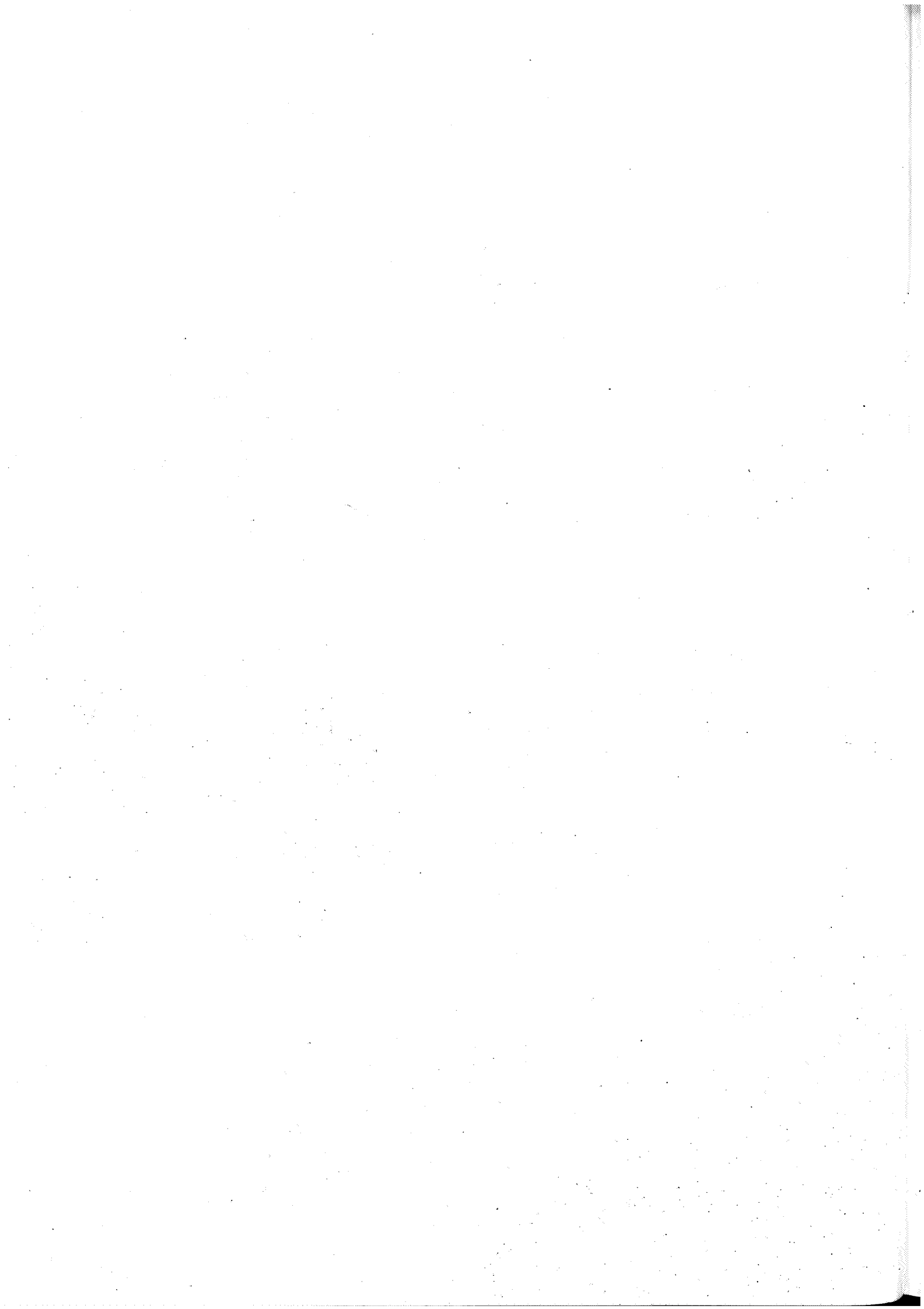
- CARPETA D'ACTIVITATS D'APRENTATGE I DE MATERIALS COMPLEMENTARIS -

- * Activitat d'aprenentatge "*Cada cosa al seu lloc*". Icones.
- * Activitat d'aprenentatge "*Els habitatges dels habitants de Tarraco*". Retallables: INSULAE i DOMUS.
- * Activitat d'aprenentatge "*A què jugaven els nens i les nenes de Tarraco*": 10 fitxes de jocs.
- * Activitat d'aprenentatge "*L'Aqüeducte*": La llegenda del Pont del Diable o Aqüeducte de les Ferreres.
- * Activitat d'aprenentatge: "*Què s'e n'ha fet dels romans? I dels romans de Tarraco?*": Quadernet de documents: 1.- El llatí (amb les fitxes de paraules); 2.- El calendari. Els mesos de l'any; 3.- Mengem sardines?; 4.- L'organització del govern de la ciutat.
- * Vocabulari específic per a ús dels alumnes.

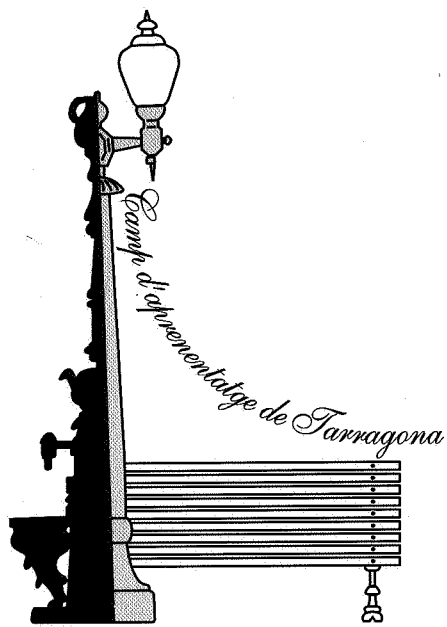

ÍNDEX

matèries	pàg.
Introducció.....	3
Nivells.....	5
Àrea de coneixement del medi. El medi social i cultural. Continguts de procediments; de fets, conceptes i sistemes conceptuals i d'actituds, valors i normes. Objectius didàctics.....	7
Àrea de llengua catalana i literatura. El medi social i cultural. Continguts de procediments; de fets, conceptes i sistemes conceptuals i d'actituds, valors i normes. Objectius didàctics.....	11
Temporització.....	13
Descripció de les activitats d'ensenyament-aprenentatge i estratègies d'ús.....	15
Descripció de les restes arqueològiques de Tarraco.....	29
Bibliografia entorn el món romà i altres materials.....	41
ANNEX:	
-Els llocs i els horaris.....	67
-La sortida d'un dia.....	67
-Referència de les il.lustracions.....	69
-Relació dels fulls de treball o activitats d'aprenentatge ..	71
-Relació dels materials complementaris.....	73
Índex.....	75

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament
Camps d'Aprenentatge